

Turun yliopisto
University of Turku

**3.–6.-LUOKKALAISTEN JA HEIDÄN
OPETTAJIENSA KOKEMUKSIA OPPILAIDEN
VÄLISESTÄ KIUSAAMISESTA ALAKOULUN
LIIKUNTATILANTEISSA**

Leskinen Emma
Vinberg Iida
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede
Opettajankoulutuslaitos
Turun yliopisto
Toukokuu 2019

TURUN YLIOPISTO

Opettajankoulutuslaitos

LESKINEN, EMMA & VINBERG, IIDA: 3.–6.-luokkalaisten ja heidän opettajiensa kokemuksia oppilaiden välisestä kiusaamisesta alakoulun liikuntatilanteissa

Tutkielma, 70 s., 5 liites.

Kasvatustiede

Toukokuu 2019

Kouluikäisten fyysisestä aktiivisuudesta iso osa tapahtuu koulupäivän aikana. Vuonna 2018 noin kolmasosa peruskoululaisista täytti liikuntasuositukset. Koska koulu tavoittaa kaikki lapset ja nuoret, on fyysisen aktiivisuuden lisäämiseksi tehty viime vuosina töitä ja Suomesta onkin tullut liikunnallisten koulupäivien edelläkävijä. Lisääntyneen liikunnan määrän myötä myös mahdollisuudet koulupäivän liikuntatilanteissa kiusaamiseen ovat lisääntyneet. Tutkimuksia aiheesta on vain vähän, vaikka liikuntatilanteissa kiusaaminen voi vaikuttaa esimerkiksi liikuntainnostukseen vielä aikuisiälläkin.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä liikuntatilanteissa kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta. Tutkimuksessa selvitettiin 3.–6.-luokkalaisten kokemuksia ja heidän opettajiensa näkemyksiä kiusaamiselle alttiista liikuntatilanteista, kiusaamisen muodoista, kiusaamisesta tienneistä henkilöistä sekä kiusaamiseen puuttumisen keinoista ja niihin liittyvistä toiveista. Aihetta tutkittiin strukturoidulla kyselylomakkeella. Tutkimukseen osallistui 239 oppilasta ja 15 opettajaa kuudesta eri koulusta eteläisestä Suomesta.

Eniten kiusaamista esiintyi liikunta- ja välituntien liikunnallisissa peleissä ja leikeissä. Yleisimmin kiusaaminen oli hännäämistä, ärsyttämistä, nimittelyä tai haukkumista. Nuoremmat oppilaat kokivat kiusaamista enemmän. Sukupuolten välillä eroa oli kiusaamisen muodoissa. Tytöt kokivat poikia enemmän selän takana pahan puhumista ja porukan ulkopuolelle jättämistä.

Kiusaamisesta ei oltu aina tietoisia, mutta eniten siitä tiesivät kaverit ja oman luokan opettaja. Opettajan rooli korostui kiusaamiseen puuttujana, sillä käytetyimmät ja toivotuimmat puuttumisen keinot liittyivät opettajan toimintaan. Opettajien tulisikin seurata tarkasti kiusaamiselle alttiita tilanteita ja mahdollistaa kiusaamisesta kertominen. Kiusaamiseen puututtiin pääsääntöisesti oppilaiden toivomalla tavalla. He kuitenkin toivoivat kiusaajille enemmän rangaistuksia. Lisäksi puuttumisen keinojen toivomisessa oli eroja ikäryhmien välillä. Tulisiko siis eri ikäisten kiusaamiseen puuttua eri keinoilla?

Asiasanat

Alakoulu, liikunta, liikuntatilanteet, kiusaaminen, kiusaamiseen puuttuminen, fyysinen aktiivisuus

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	9
2	PERUSKOULULAISTEN FYYSINEN AKTIIVISUUS	11
	2.1 Fyysisen aktiivisuuden suositukset	11
	2.2 Fyysisen aktiivisuuden suositusten täytyminen	12
	2.3 Fyysisen aktiivisuuden hyödyt	13
	2.3.1 Liikunta ja oppiminen	14
	2.3.2 Koulupäivän aikainen liikunta ja oppiminen	14
3	ALAKOULUN LIIKUNTATILANTEET	16
4	OPPILAJEN VÄLINEN KIUSSAAMINEN.....	19
	4.1 Kiussaaminen koulun liikuntatilanteissa	20
	4.2 Kiussaamiseen puuttuminen	22
5	TUTKIMUSONGELMAT	25
6	TUTKIMUSMENETELMÄ.....	26
	6.1 Tutkittavat	26
	6.2 Aineistonkeruu	27
	6.3 Aineiston analysointi.....	31
	6.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	32
7	TULOKSET.....	34
	7.1 Oppilaiden kokemus ja opettajien havaitsema kiussaaminen ja sen yleisyys alakoulun liikuntatilanteissa	34
	7.2 Oppilaiden kokemukset ja opettajien havaitsemat kiussaamismuodot ja niiden yleisyys alakoulun liikuntatilanteissa.....	37
	7.3 Oppilaiden kokemuksen ja opettajien näkemyksen mukaan kiussaamisesta tienneet henkilöt	41
	7.4 Oppilaiden kokemus ja opettajien näkemys alakoulun liikuntatilanteissa kiussaamiseen puuttumisen keinoista	43
	7.5 Oppilaiden toiveet ja opettajien oletus oppilaiden toiveista alakoulun liikuntatilanteissa kiussaamiseen puuttumisen keinoista.....	49
	7.6 Oppilaiden toiveiden kohtaaminen heidän kokemustensa ja opettajien näkemysten kanssa kiussaamiseen puuttumisesta alakoulun liikuntatilanteissa.....	54
	7.7 Yhteenveto päätuloksista	56

8	POHDINTA.....	57
8.1	Kiusaamisen määrä liikuntatilanteissa ja kiusaamisen muodot	57
8.2	Liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttuminen	59
8.3	Tulosten hyödyntämismahdollisuudet ja jatkotutkimusehdotukset	61
	LÄHTEET.....	63
	LIITTEET	71
	Liite 1: Oppilaiden kyselylomake.....	71
	Liite 2: Opettajien kyselylomake	73

Kuviot

Kuvio 1. Aineiston sukupuolijakaumat	27
Kuvio 2. Oppilaiden kokema kiusaaminen alakoulun liikuntatilanteissa	34
Kuvio 3. Opettajien näkemys kiusaamisesta alakoulun liikuntatilanteissa	36
Kuvio 4. Oppilaiden kokemat kiusaamismuodot alakoulun liikuntatilanteissa	37
Kuvio 5. Opettajien näkemys oppilaiden kokemista kiusaamismuodoista alakoulun liikuntatilanteissa	40
Kuvio 6. Oppilaiden kokemus kiusaamisesta tienneistä henkilöistä alakoulun liikuntatilanteissa	41
Kuvio 7. Opettajien näkemys kiusaamisesta tienneistä henkilöistä alakoulun liikuntatilanteissa	42
Kuvio 8. Oppilaiden kokemus kiusaamiseen puuttumisen keinoista alakoulun liikuntatilanteissa	44
Kuvio 9. Opettajien näkemys kiusaamiseen puuttumisen tavoista alakoulun liikuntatilanteissa	48
Kuvio 10. Oppilaiden toiveet kiusaamiseen puuttumisesta alakoulun liikuntatilanteissa	50
Kuvio 11. Opettajien oletus oppilaiden toiveista kiusaamiseen puuttumisesta alakoulun liikuntatilanteissa	53

Taulukot

Taulukko 1. Kyselylomakkeiden kysymykset vastausasteikkoineen ja niiden yhteydet tutkimusongelmiin	30
Taulukko 2. Efektikokojen (Cohenin r , Cramerin V) raja-arvot.....	32
Taulukko 3. 3.–4.-luokkalaisten ja 5.–6.-luokkalaisten kokemat erot kiusaamistilanteissa	35
Taulukko 4. Sukupuolten väliset erot kiusaamismuotojen kokemisessa	38
Taulukko 5. Luokka-asteiden väliset erot kiusaamismuotojen kokemisessa.....	39
Taulukko 6. Luokka-asteiden väliset erot kokemuksessa kiusaamisesta tienneistä henkilöistä	42
Taulukko 7. Sukupuolten väliset erot liikuntatilanteissa tapahtuvan kiusaamisen puuttumisen keinoissa	47
Taulukko 8. Luokka-asteiden väliset erot liikuntatilanteissa tapahtuvan kiusaamisen puuttumisen keinoissa	47
Taulukko 9. Sukupuolten väliset erot kiusaamiseen puuttumisen toiveissa	52
Taulukko 10. Luokka-asteiden väliset erot kiusaamiseen puuttumisen toiveissa	52

1 JOHDANTO

Suomi on kansainvälisesti verrattaessa edelläkävijä liikkumisen edistämässä koulujen välityksellä (Tuloskortti 2018, 38). Tästä voidaan päätellä suomalaisten oppilaiden koulupäivien sisältävän runsaasti liikunnallisia tilanteita. Liikunnan merkityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa kertoo myös vuonna 2015 voimaan tullut liikuntalaki (390/2015). Laissa säädetään valtion ja kunnan vastuusta liikunnan toimialalla. Sen tavoitteena on muun muassa edistää lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä sekä liikuntamahdollisuuksia eri väestöryhmissä, edistää terveyttä ja hyvinvointia sekä fyysisen toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista. (Liikuntalaki 390/2015.)

Lisäksi yhdenvertaisuuslailla (1325/2014) tavoitellaan syrjinnän ehkäisyä ja yhdenvertaisuuden edistämistä. Lasten elämässä syrjintä tarkoittaa käytännössä kiusaamista, häirintää, fyysistä väkivaltaa ja ryhmästä ulossulkemista. Äärimmillään syrjinnästä voi seurata sosiaalista syrjäytymistä ja itsensä vahingoittamista. (Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio 2010.) Tästä huolimatta näitä aiheita on liikuntaa koskevissa tutkimuksissa käsitelty vain vähän (Berg & Kokkonen 2016; Berg & Piirtola 2014). Aihe on kuitenkin ajankohtainen ja sitä on tarpeellista tutkia, koska tiedetään, että syrjintää liikunnassa ja urheilussa esiintyy (Junkala & Lallukka 2012; Kokkonen 2012).

Koulu tavoittaa kaikki lapset ja nuoret, joten se on tärkeä väylä lasten ja nuorten liikuttamiseksi. Viikoittain kaikki oppilaat kokevat liikuntatilanteita vähintään liikuntatunneilla. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 (jatkossa POPS 2014) mukaan liikunnan oppiaineen tehtäviin kuuluu oppilaiden hyvinvointiin vaikuttaminen fyysistä, sosiaalista sekä psyykkistä toimintakykyä tukemalla. Lisäksi oppilaiden myönteistä suhtautumista omaan kehoonsa pyritään vahvistamaan. Tärkeitä asioita ovat myös yksittäisistä liikuntatunneista saatavat positiiviset kokemukset sekä liikunnallisen elämäntavan tukeminen. (POPS 2014, 273.)

Liikuntatuntien lisäksi oppilaiden on mahdollista koulupäivän aikana liikkua ainakin koulumatkoilla, välitunneilla sekä liikunnallisissa tapahtumissa. Liikuntaa voidaan lisätä koulupäiviin myös integroimalla sitä muuhun opetukseen ja pitämällä taukojumppia. (Kantomaa ym. 2018, 11, 41.) Monissa kouluissa liikuntatuntien ohelle onkin otettu

käyttöön erilaisia liikuntaa oppilaiden koulupäiviin lisääviä toimenpiteitä. Jo vuonna 2015 tällaisia toimenpiteitä oli käytössä selkeästi enemmän kuin aikaisemmin. (Wiss ym. 2016, 6.)

Liikunnan lisäämisellä koulupäiviin on paljon positiivisia vaikutuksia. Terveydellisten hyötyjen lisäksi se vaikuttaa myönteisesti oppimiseen. (Syväoja ym. 2012; Syväoja & Jaakkola 2017, 239–244; TEKO 2019b.) Liikunnan positiiviset vaikutukset voivat kuitenkin kumoutua, jos oppilaan liikunnassa kokemaa fyysistä pätevyyttä eli onnistumisen kokemuksia liikkumisesta heikennetään (Hirvensalo, Jaakkola, Sääkslahti & Lintunen 2016, 36). Yksi tällainen fyysistä pätevyyttä heikentävä tekijä voi olla kiusaaminen.

Kouluissa ei hyväksytä minkäänlaista kiusaamista tai syrjivää käyttäytymistä ja epäasialliseen käytökseen täytyy aina puuttua. Opetuksen järjestäjän tulee laatia suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi kiusaamiselta. (POPS 2014, 27, 79, 154.) Tästä huolimatta kiusaamista koulussa kuitenkin tapahtuu (Salmivalli 2010, 17).

Tässä tutkimuksessa selvitettiin oppilaiden kokemuksia sekä heidän luokanopettajiensa näkemyksiä koulun liikuntatilanteissa tapahtuvasta oppilaiden välisestä kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta. Kun liikuntatilanteissa tapahtuvasta kiusaamisesta ollaan tietoisia, voidaan siihen puuttua ja kiusaaminen estää.

Oppilaiden kokemukset määräytyvät sen perusteella, mitä elämässä tapahtuvat asiat heille tarkoittavat. Ne ovat riippuvaisia siitä, millaisia asioita heidän elämässään on aikaisemmin tapahtunut. Kaikkien elämät eivät ole samanlaisia, joten kaikilla oppilailla ei ole kokemuksia samoista asioista. Lisäksi oppilaat voivat eletyn elämänsä perusteella kokea samatkin asiat, kuten kiusaamisen, hyvin eri lailla. (Perttula 2006, 149.) Opettajien näkemyksellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa heidän kokemustaan siitä, mitä he ovat nähneet, kuulleet tai muuten havainneet oppilaiden väliseen kiusaamiseen liittyen ja kuinka he ovat puuttuneet tilanteisiin sekä miten he olettavat oppilaiden toivovan näihin tilanteisiin puututtavan.

2 PERUSKOULULAISTEN FYYSINEN AKTIIVISUUS

Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan kaikkea lihasten tahdonalaista liikettä, joka lisää energiankulutusta. Liikunta on fyysisen aktiivisuuden muoto, joka perustuu tahtoon ja on hermoston ohjaamaa sekä energiankulutusta lisäävää lihasten toimintaa. Sitä harrastetaan joidenkin tiettyjen vaikutusten, kuten paremman kunnon tai terveysvaikutusten aikaansaamiseksi. (Kantomaa ym. 2018, 11; Käypä hoito 2015.) Liikuntaa voidaan tarkastella useista eri näkökulmista. Näkökulmia ovat esimerkiksi liikunnan tapa, määrä, kesto, useus ja kuormittavuus. (Kantomaa ym. 2018, 11.)

Lasten fyysinen kokonaisaktiivisuus muodostuu kaikesta liikkumisesta, jota päivä pitää sisällään: esimerkiksi harrastukset, omaehtoinen liikunta, koululiikunta, leikki ja arjen hyötyliikunta. Fyysisesti passiivinen aika tarkoittaa puolestaan hereilläoloaikana istuen tai muuten paikallaan vietettyä aikaa. (Tuloskorti 2016, 10, 12.)

2.1 Fyysisen aktiivisuuden suositukset

Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt kansainväliset fyysisen aktiivisuuden suositukset 5–17-vuotiaille. Tämän ikäisten lasten ja nuorten fyysiseen aktiivisuuteen kuuluvat muun muassa liikunnalliset leikit, pelit ja harrastukset sekä koulun liikuntatunnit. Suosituksen mukaan lasten ja nuorten tulisi liikkua reippaasti vähintään 60 minuuttia seitsemänä päivänä viikossa, jonka lisäksi tulisi liikkua rasittavasti vähintään kolmena päivänä viikossa. (WHO 2010, 7.)

Suomessa on yleisesti käytössä myös Opetusministeriön ja Nuori Suomi ry:n laatima Fyysisen aktiivisuuden suositus kouluikäisille 7–18-vuotiaille. Suosituksen mukaan peruskouluikäisten tulisi liikkua monipuolisesti noin kaksi tuntia päivässä terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämiseksi (Opetusministeriö & Nuori Suomi ry 2008, 17–18, 21). Tätä suositusta on käytetty pohjana esimerkiksi viides- ja kahdeksaluokkalaisille tarkoitettussa fyysisen toimintakyvyn valtakunnallisessa seurantajärjestelmä Move!-ssa (Opetushallitus 2018).

2.2 Fyysisen aktiivisuuden suositusten täyttyminen

Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytymistä Suomessa tutkivan LIITU (2019) tutkimuksen mukaan vain noin kolmasosa 7–15-vuotiaista suomalaisista lapsista ja nuorista täyttää kansainvälisen liikuntasuosituksen (60 minuuttia reipasta liikuntaa päivässä). Joka viides lapsi liikkuu 60 minuuttia enintään kahtena päivänä viikossa. Liikunta-aktiivisuus vähenee iän myötä. (Husu, Jussila, Tokola, Vähä-Ypyä & Vasankari 2019, 33–34; Kokko, Martin, Villberg, Ng & Mehtälä 2019, 18.)

Koululla on merkittävä rooli liikuntasuosituksen täyttämässä. Tammelinin, Kulmalan, Hakosen ja Kallion (2015, 3) tutkimuksen mukaan oppilaiden päivittäisestä reippaasta liikunnasta keskimäärin kolmasosa tapahtuu koulupäivän aikana. Vähän liikkuvilla koulupäivän aikainen osuus on vielä suurempi, lähes puolet päivittäisestä reippaasta liikunnasta. (Tammelin ym. 2015, 3.) Sama on todettu myös kanadalaisessa tutkimuksessa. Rainhamin ym. (2012, 3–6) tutkimuksessa tulee ilmi, että kanadalaisten lasten ja nuorten päivittäisestä reippaan liikunnan määrästä suurin osa tapahtuu koulumatkoilla tai muulloin koulupäivän aikana. Koulumatkojen osuus voi olla jopa yli puolet oppilaiden päivittäisestä reippaan liikunnan määrästä. (Rainham ym. 2012, 3–6.)

LIITU-tutkimuksessa (2019) koulupäivän aikaista liikuntaa käsiteltiin liikuntatuntien sekä välitunti- ja koulumatkaliikunnan kautta. Peruskoululaisista noin puolella oli liikuntatunteja viikossa vain tuntijaon mukainen minimimäärä eli kaksi oppituntia. Välituntiliikunnan määrä on alakoululaisilla selkeästi suurempi kuin yläkoululaisilla. Koulumatkat suurin osa oppilaista kulkee kävellen tai pyörällä. Haasteita koulumatkan aktiivisesti kulkemiselle ovat talvi, pitkät matkat ja yhdeksäsluokkalaisilla mopoilu. Kaikilla luokka-asteilla tytöt liikkuvat välitunneilla poikia vähemmän. Koulumatkat tytöt ja pojat puolestaan kulkevat yhtä aktiivisesti. (Kallio, Hakonen & Tammelin 2019, 100; Palomäki, Heikinaro-Johansson & Lyyra 2019, 88; Rajala, Kämppi, Hakonen, Haapala & Tammelin 2019, 95.) Monissa peruskouluissa välitunti- ja koulumatkaliikunnan roolia onkin vahvistettu erilaisilla toimenpiteillä. Koulupäiviin on lisätty pitkiä liikuntavälitunteja, oppilaita on koulutettu liikunnan vertaisohjaajiksi ja heitä on aktivoitu koulumatkaliikuntaan. (Wiss ym. 2016, 6.)

2.3 Fyysisen aktiivisuuden hyödyt

Liikunnalla on yhteys niin fyysiseen, psyykkiseen kuin sosiaaliseenkin hyvinvointiin. Se vaikuttaa siis ihmiseen kokonaisvaltaisesti. (Huttunen 2018; TEKO 2019a.) Tämän lisäksi liikkuminen voi lisätä kouluviihtyvyyttä, työrauhaa ja osallistumista oppitunneilla (Syväoja & Jaakkola 2017, 236).

Fyysistä terveyttä liikunta tukee edistämällä tuki- ja liikuntaelimestön sekä hengitys- ja verenkiertoelimestön terveyttä. Se muun muassa vähentää riskiä sairastua moniin sairauksiin, kuten diabetekseen, edistää aineenvaihduntaa, madaltaa veren rasva-arvoja sekä verenpainetta ja parantaa unen laatua. Fyysinen aktiivisuus vaikuttaa tapaturmien ennaltaehkäisyyn, sillä fyysisesti aktiivisten lasten ja nuorten vireystaso ja kunto ovat parempia fyysisesti passiivisiin ikätovereihin verrattuna. Monipuolisen liikunnan kautta heidän keuhonhallintataitonsa kehittyvät ja he pärjäävät yllättävissäkin riskitilanteissa. (Huttunen 2018; TEKO 2019a.)

Psyykkistä terveyttä liikunta voi edistää esimerkiksi myönteisten fyysisten kokemusten avulla. Itsetunnosta voi tulla parempi ja minäkuvasta myönteisempi. Liikunta saattaa lisäksi madaltaa stressitasoa ja vähentää sekä masennusta että ahdistuneisuutta. (Huttunen 2018; Syväoja & Jaakkola 2017, 236; TEKO 2019b.)

Sosiaaliseen terveyteen myönteinen vaikutus on puolestaan vuorovaikutustaitojen kehittyminen. Liikunta tarjoaa vertaissuhteita tukevia sosiaalisia tilanteita ja vuorovaikutusmahdollisuuksia. Liikunnassa parhaimmillaan opitaan esimerkiksi ryhmätyötaitoja, toisten huomioon ottamista, erilaisten ihmisten kanssa toimimista, myötätunnon osoittamista ja sääntöjen noudattamista. Vertaissuhteet vaikuttavat positiivisesti oppilaan jaksamiseen, kouluun kiinnittymiseen ja koulumenestykseen. (Huttunen 2018; Syväoja & Jaakkola 2017, 235; TEKO 2019b.)

2.3.1 Liikunta ja oppiminen

Muiden hyötyjen ohella liikunta edistää oppimista (TEKO 2019b). Liikunta saa aikaan positiivisia muutoksia aivojen rakenteeseen ja toimintaan. Tätä kautta kehittyvät oppijan vireystila, tarkkaavaisuus, keskittyminen, tiedonkäsittelystrategiat ja muistitoiminnot, jotka kaikki luovat mahdollisuuksia oppimiselle. Säännöllisen liikunnan, hyvän fyysisen kunnon ja hyvien motoristen taitojen on todettu edistävän koulumenestystä ja kognitiivista toimintaa, kuten tarkkaavaisuutta, päättelykykyä ja toiminnanohjausta. Vaikutukset toiminnanohjaukseen on todettu myös heti liikuntasuorituksen jälkeen. (Syväoja & Jaakkola 2017, 235–239.)

Liikunnan yhteydestä oppimiseen on sekä kansainvälistä että kotimaista tutkimusta, joiden tulokset tukevat toisiaan. Yhdessäkään tutkimuksessa liikunnalla ei ole ollut heikentävää vaikutusta oppimistuloksiin. (Syväoja & Jaakkola 2017, 237–239.) Esimerkiksi säännöllisemmin liikkuvat lapset ja nuoret saivat parempia arvosanoja matematiikassa ja äidinkielessä kuin enintään kahtena päivänä viikossa liikuntasuosituksen täyttävät ikätoverinsa (Palomäki, Heikinaro-Johansson & Lyyra 2019, 87).

2.3.2 Koulupäivän aikainen liikunta ja oppiminen

Koulupäivän aikaisella liikunnalla on todettu olevan yhteys oppimiseen. Positiivisia vaikutuksia on havaittu koulumenestyksen ja kognitiivisen toiminnan, kuten toiminnanohjauksen, tarkkaavaisuuden ja työmuistin suhteen. Liikunta koulupäivän aikana vaikuttaa positiivisesti myös oppimisen mahdollistaviin tekijöihin, kuten keskittymiseen ja käyttäytymiseen. (Kantomaa ym. 2018, 14–19; Syväoja & Jaakkola 2017, 240–241.)

Liikuntatuntien määrän lisääminen ja niiden sisällön muokkaaminen intensiteettiä tai motoristen taitojen kehittämistä painottavaksi edistää oppimista muilla oppitunneilla. (Syväoja & Jaakkola 2017, 240–241.) Lisäksi kiitettävän liikunnan arvosanan on todettu ennustavan parempia arvosanoja myös äidinkielessä ja matematiikassa (Palomäki ym. 2019, 87).

Opetukseen integroidun liikunnan hyödyt oppimiseen ovat näyttäytyneet erityisesti parempana lukutaitona, matematiikan osaamisena sekä kirjoituksen ja oikeinkirjoituksen sujumisena. (Kantomaa ym. 2018, 14–19; Syväoja & Jaakkola 2017, 243–244.) Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa liikuntaa sisältävien toiminnallisten harjoitusten on havaittu parantavan muun muassa käyttäytymisen säätelyä ja kognitiivista joustavuutta. *Välitunneilla* fyysisesti aktiiviset oppilaat ovat puolestaan saaneet parempia arvosanoja matematiikassa verrattuna välituntinsa fyysisesti passiivisesti viettäviin lapsiin. (Kantomaa ym. 2018, 14–19.)

3 ALAKOULUN LIIKUNTATILANTEET

Opetushallituksen tilannekatsauksessa (2018) koulupäivän aikainen liikunta on jaettu kuuteen osa-alueeseen: liikuntatunnit, välitunnit, koulumatkat, opetukseen integroitu liikunta, istumisen tauottaminen ja liikunta oppitunnilla sekä liikuntakerhot. Tässä tutkimuksessa alakoulun liikunnalla tarkoitetaan kaikkea edellä lueteltua koulupäivän aikaista liikuntaa sisältävää toimintaa pois lukien liikuntakerhot, sillä ne eivät kuulu kaikille pakolliseen koulupäivään. Liikuntakerhojen sijaan tarkastellaan kuitenkin muuta ohjattua koulupäivän aikaista liikuntaa, johon nähdään tässä kuuluvaksi liikuntatapahtumat. (Kantomaa ym. 2018, 11–13.) Liikuntatapahtumat kattavat esimerkiksi koulun järjestämät liikuntapäivät ja turnaukset. Lisäksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan liikuntatunneille siirtymisiä sekä pukuhuonetilanteita alakoulun liikuntaan liittyvinä tilanteina.

Valtakunnallinen perusopetuksen opetussuunnitelma (2014) tukee fyysisesti aktiivista koulupäivää. Oppimiskäsityksessä oppijan aktiivinen toimijuus on keskeisessä asemassa. Lisäksi kehollisuutta pidetään tärkeänä oppimisen ja ajattelun kannalta. (POPS 2014, 17.) Liikunnan arvostus näkyy myös perusopetuksen tuntijaossa (2012). Tuntijaon myötä *liikuntatuntien* määrä on lisääntynyt. Oppilailla on nykyään koko peruskoulun ajalla liikuntaa 20 vuosiviikkotuntia aikaisempien 18 sijaan. (POPS 2004, 304; Valtioneuvosto 2012.) Tämä on myönteinen muutos, sillä lähes puolet koululaisten päivittäisestä paikallaanolosta on tapahtunut koulussa. Pitkäaikaisella istumisella ja paikallaanollolla on heikentäviä vaikutuksia lasten hyvinvointiin. Ne muun muassa lisäävät tuki- ja liikuntaelinten vaivoja. (Kantomaa ym. 2018, 11; Tammelin ym. 2015, 3.)

Liikuntatunneilla oppilaita kasvatetaan liikkumaan ja liikunnan avulla. Keskeistä on fyysisesti aktiivinen toiminta, fyysisten ominaisuuksien harjoittelu ja motoristen perustaitojen oppiminen sekä esimerkiksi vuorovaikutuksen ja vastuullisuuden harjoittelu. Lisäksi oppilaat saavat terveyden edistämisen valmiuksia. (POPS 2014, 273.) Liikuntatunneista saatavien hyötyjen maksimoimiseksi tunnit olisi hyvä sijoittaa pitkin viikkoa eri päiville. Itse liikuntatunnilla ja sen suunnittelussa opettajan tulee ottaa huomioon, ettei aikaa kulu liikkumisen sijasta jonottamiseen ja odottamiseen, vaan tunti

käytetään mahdollisimman tehokkaasti liikkumiseen ja aktiiviseen toimintaan. (Kantomaa ym. 2018, 12.)

Koulupäivän aikaista liikuntaa on pyritty lisäämään monilla muillakin keinoilla. Juha Sipilän hallituksen strategisen ohjelman Ratkaisujen Suomi (2015) yhtenä kärkihankkeena oli *Uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit peruskouluihin*. Koulupäivän liikunnallistaminen oli yksi hankkeen tavoitteista. Sen tarkoituksena oli saada jokainen lapsi liikkumaan koulupäivän aikana vähintään tunnin ajan. Tavoitetta toteutettiin Liikkuva koulu -ohjelman valtakunnallistamisella. (Valtioneuvosto 2015, 17; Valtioneuvosto 2016, 33.)

Liikkuva koulu -ohjelman pyrkimyksenä on ollut lisätä koululaisten liikuntaa ja vaikuttaa yksilöiden sekä ryhmien liikuntakäyttäytymiseen. Tavoitteena on ollut lisätä tietoa kouluikäisten liikuntasuosituksista, jotta peruskouluikäiset liikkuisivat monipuolisesti ja ikään sopivalla tavalla vähintään 1–2 tuntia päivässä. (Opetusministeriö 2010, 16.) Koulut ovat voineet toteuttaa ohjelmaa eri tavoin, tarkoituksena mahdollistaa oppilaille viihtyisiä ja aktiivinen koulupäivä (Valtioneuvosto 2015, 17; Valtioneuvosto 2016, 33).

Välituntien liikunta-aktiivisuutta on pyritty lisäämään esimerkiksi rytmittämällä oppitunteja niin, että saadaan pidempiä toiminnallisia välitunteja. Aktivoinnin kannalta vartin välitunnit ovat usein liian lyhyitä. Yli puolessa Suomen kouluista onkin käytössä noin 30 minuuttia kestävä niin sanottu pitkä välitunti. Tällöin voidaan paremmin tarjota erilaisia välituntiliikkumisen mahdollisuuksia tai kerhotoimintaa. Ulkotilojen lisäksi pitkillä välitunneilla voidaan hyödyntää käytäviä, aulatiloja ja liikuntasalia. Liikkumaan innostaa myös mahdollisuus käyttää koulun liikuntavälineitä välitunneilla. Lisäksi välituntiliikuntaa järjestävien vertaisohjaajien kouluttaminen lisää oppilaiden liikkumista ja osallisuutta. (Kantomaa ym. 2018, 12 - 13.)

Samaa ajatusta välituntiaktiivisuuden lisäämisestä tukee perusopetuksen opetussuunnitelma (2014), jonka mukaan välitunnit tulee järjestää oppimista, monipuolista kehitystä ja hyvinvointia tukevalla tavalla. Opetuksen järjestäjällä on mahdollisuus sijoittaa välitunnit ja oppitunnit osaksi koulupäivää parhaaksi katsomallaan tavalla. Fyysisen aktiivisuuden lisäksi välitunnit luovat oppilaille kokemuksia turvallisesta ja hyvästä koulupäivästä sekä mahdollistavat vaihtelevan ja vireyttä

edistävän päivän. Ne tukevat myös oppilaiden sosiaalisia suhteita, tervettä kehitystä ja opiskelussa jaksamista. (POPS 2014, 41, 43.)

Oppilaita kannustetaan *kulkemaan kouluun* liikkuen (POPS 2014, 43). Koulumatkaliikuntaan voidaan kannustaa muun muassa erilaisilla kampanjoilla, kuten luokkien välisillä kilpailuilla sekä tarjoamalla toimivia ja turvallisia säilytysratkaisuja polkupyörille ja kypärille (Kallio, Turpeinen & Tammelin 2015, 4). Fyysisesti aktiivinen koulumatka mahdollistaa säännöllisen liikkumisen ja voi muodostaa merkittävän osan koululaisen päivittäisestä aktiivisuudesta. Perusopetus järjestetäänkin yleisimmin lähikoulussa, jotta koulumatkat olisivat tarpeeksi lyhyitä ja mahdollisimman turvallisia oppilaiden itse kuljettaviksi. (Kantomaa ym. 2018, 12.)

Oppitunteihin ja luokkahuoneopetukseen liikuntaa voidaan lisätä toiminnallisten menetelmien avulla. Toiminnallisia menetelmiä voi käyttää esimerkiksi läksyjen kuulusteluun, mielenkiinnon herättämiseen uuteen asiaan, jo opitun harjoitteluun ja opiskeltavan asian konkretisointiin. Opetuksen tukena voi hyödyntää koulun lähiympäristöä. Oppitunteja voi järjestää esimerkiksi koulun pihalla ja lähimetsässä tai oppilaiden kanssa voi kävellä tai pyöräillä opiskelemaan esimerkiksi kirjastoon, museoon tai teatteriin. (Kantomaa ym. 2018, 11.) Toiminnallisten opetusmenetelmien käyttö on lisääntynyt viime vuosina. Tällä hetkellä toiminnallisia menetelmiä hyödyntää säännöllisesti noin puolet opettajista. (Aira, Turpeinen & Laine 2019, 93.)

Toiminnallisten opetusmenetelmien lisäksi istumista oppitunneilla voi vähentää *taukojumpilla*. Taukojumppa voi olla esimerkiksi opetustuokion ja tehtävien teon välissä pidettävä lyhyt taukoliikkeitä sisältävä hetki. Fyysisen aktiivisuuden lisäämiseksi oppituntien aikana voidaan järjestää mahdollisuuksia jaloitteluun, istuma-asentojen ja istuimen vaihteluun sekä työskentelyyn seisten. (Kantomaa ym. 2018, 11.) Enemmistö opettajista katkaiseekin pitkiä istumisjaksoja suurimmalla osalla oppitunneista (Aira ym. 2019, 94).

4 OPPILAIDEN VÄLINEN KIUSAAMINEN

Kiusaaminen tarkoittaa toistuvaa ja tarkoituksellista haittaa tai pahan mielen aiheuttamista systemaattisesti yhdelle ja samalle lapselle. Kiusaamiseen liittyy myös osapuolten epätasaväkisyys. Kiusaajalla on sellaista valtaa, kuten fyysistä voimaa, tukijoukko tai asema ryhmässä, jota väärin käyttämällä hän hallitsee kiusattua. Kiusaamisella on eri muotoja. Se voi olla esimerkiksi sanallista, kuten nimittelyä; epäsuoraa, kuten ryhmästä pois sulkemista; fyysistä, kuten tönimistä ja lyömistä; tavaroiden ottamista ja hajottamista tai vaikka pahan mielen aiheuttamista internetissä. Usein kiusattua kiusataan useammalla eri tavalla. (Salmivalli 1998b, 11; Salmivalli 2008, 43; Salmivalli 2010, 12–14.)

Koulun ja luokan oppilailla on kiusaamisprosessissa erilaisia rooleja. Kiusattu oppilas joutuu siis toistuvasti häirinnän kohteeksi. Kiusaaja aloittaa kiusaamisen ja saattaa yllyttää tai jopa pakottaa muita mukaan kiusaamaan. Apuri on kiusaajan mukana seuraajana tai avustajana, ei niinkään aloitteentekijänä. Vahvistaja puolestaan antaa myönteistä palautetta kiusaajalle eli on yleisönä, nauraa tai kannustaa kiusaajaa esimerkiksi erilaisten huutojen avulla. Puolustaja on kiusatun puolella oleva oppilas, joka yrittää joko saada kiusaajat lopettamaan tai tukee kiusattua muulla tavoin. Ulkopuolinen ei juurikaan puutu kiusaamistilanteisiin, vaan pysyttelee sivummalla. (Salmivalli 1998a, 46–47, 52–53; 1998b, 13–14.)

Tässä tutkimuksessa perehdytään tarkemmin kiusatun rooliin alakoulun liikunnassa. Kiusaamisen kokemista ja kiusaamistilanteiden havaitsemista tarkastellaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (jatkossa THL) teettämän kouluterveyskyselyn (2017, 8) määritelmän pohjalta: *“Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen oppilas tai ryhmä oppilaita sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita jollekin oppilaalle. Kiusaamista on myös se, kun oppilasta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen saman vahvuista oppilasta riitelevät”*.

Tämän kiusaamisen määritelmän ensimmäinen lause ei sisällä toistuvuutta, mikä laajemmissa koulukiusaamisen määritelmissä usein on oleellista (Salmivalli 1998b, 11; Salmivalli 2008, 43; Salmivalli 2010, 12–14). THL:n (2017) käyttämä määritelmä on

kuitenkin tähän tutkimukseen sopiva, sillä tarkempi määritelmä saattaisi rajata ulkopuolelle oppilaiden kokemia yksittäisiä kiusaamistilanteita (Hamarus 2006, 14). Tässä tutkimuksessa halutaan saada selville kaikenlaisia kiusaamistapauksia alakoulun liikunnassa. Tutkimuksen ja opettajan työn kannalta on tärkeää selvittää myös kertaluontoisempia kiusaamistilanteita, koska kiusaaminen liikuntatilanteissa voi vaikuttaa lapsen haluun liikkua (Räty 1999, 39). Samaa kiusaamisen määritelmää on käytetty myös aikaisemmissa aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa (Hedborg & Rytönen 2014; Leskinen & Vinberg 2017). Näin tutkimustulokset ovat vertailukelpoisempia.

4.1 Kiusaaminen koulun liikuntatilanteissa

Koulukiusaamista on tutkittu paljon esimerkiksi KiVa Koulu® -hankkeen puitteissa (KiVa Koulu 2019). Liikuntaan liittyen kiusaamisen tutkimusta on tehty kuitenkin vähän ja koulupäivän liikuntatilanteissa tapahtuvasta kiusaamisesta ei ole tiettävästi julkaistu muuta tutkimusta kuin pro gradu -tutkielmia, jotka nekin ovat keskittyneet liikuntatilanteista vain liikuntatunteihin (Berg & Piirtola 2014; Hakanen & Järviö 2011; Hedborg & Rytönen 2014; Räty 1999). Itse tutkimme aihetta kandidaatin tutkielmassamme, jossa mukana olivat liikuntatuntien lisäksi myös muut koulupäivän liikunnalliset tilanteet (Leskinen & Vinberg 2017).

Kiusattujen lasten osuus peruskouluikäisistä on keskimäärin 5–15 prosenttia (Salmivalli 2010, 17). Koulun liikunta sisältää paljon tilanteita, joissa kiusaaminen on mahdollista. Esimerkiksi liikuntatunneilla säännöllistä kiusaamista kokee yli kymmenesosa oppilaista (Hakanen & Järviö 2011; Hedborg & Rytönen 2014; Leskinen & Vinberg 2017; Räty 1999).

Eniten kiusaamista on oppilaiden kokemusten mukaan esiintynyt liikuntatunneilla pukuhuoneessa sekä pelien, leikkien, harjoitusten ja joukkuejakojen aikana (Hakanen & Järviö 2011, 58; Hedborg & Rytönen 2014, 25; Leskinen & Vinberg 2017, 24–25; Räty 1999, 31). Nykyään liikuntatuntien ja erityisesti joukkuejakojen aikana syntyvää kiusaamista ja epämiellyttäviä tilanteita pyritään ehkäisemään hyvällä opetuksen suunnittelulla. Opettajan tehtävänä onkin edistää ryhmän turvallista ja hyväksyvää ilmapiiriä liikuntatunneilla. (Lyyra, Heikinaro-Johansson & Palomäki 2019, 93.)

Liikuntatuntien ulkopuolella yleisintä kiusaaminen on ollut välitunneilla liikunnallisten pelien ja leikkien aikana (Leskinen & Vinberg 2017, 24–25).

Liikuntatunneilla ja liikuntatilanteissa kiusaamisen muodoista sanallinen kiusaaminen eli nimittely, haukkuminen ja naurunalaiseksi tekeminen on osoittautunut yleisimmäksi kiusaamismuodoksi (Hedborg & Rytönen 2014, 23–24; Leskinen & Vinberg 2017, 27–29; Rätty 1999, 34). Sukupuolten välillä esiintyy eroja kiusaamismuodoissa. Tytön ollessa kiusattuna kiusaaminen on usein epäsuoraa, kuten huhujen levittelyä ja ryhmästä poissulkemista. Poikien kohdalla tyypillisempää on suora kiusaaminen, kuten töniminen ja lyöminen. Molemmilla sukupuolilla kuitenkin yleisintä on verbaalinen kiusaaminen, kuten nimittely. (Hakanen & Järviö 2011, 71; Salmivalli 1998b, 12.)

Kiusaaminen liikuntatilanteissa voi vaikuttaa lapsen haluun liikkua ja osallistua liikuntatilanteisiin (Hakanen & Järviö 2011, 64; Rätty 1999, 39). Perälän ja Pispalan (2015, 65–79) tekemässä pro gradu -tutkielmassa havaittiin, että koulukiusaamista kokeneet oppilaat olivat muita oppilaita huomattavasti fyysisesti passiivisempia riippumatta siitä, missä oppiaineessa tai koulupäivän tilanteessa heitä kiusattiin. Kun kiusaaminen tapahtuu itse liikuntatilanteessa, oppilas voi kokea fyysisen pätevyytensä heikoksi, jolloin liikuntamotivaatio laskee. Liikuntamotivaation tiedetään muodostuvan muun muassa juuri fyysisen pätevyyden kokemisesta, sosiaalisen hyväksynnän saamisesta ja liikunnasta nauttimisesta (Weiss 2013, 563). Kiusaaminen tai pelko kiusatuksi tulemisesta on taas uhka sosiaalisille suhteille ja liikunnasta nauttimiselle, jolloin liikuntaa ei välttämättä koeta mielekkääksi ja tärkeäksi.

Liikuntainnostuksen laskiessa liikuntasuositukset voivat jäädä täyttymättä. Tällöin myös terveydelliset riskit alkavat kasvaa. Lisäksi liikunnalliset ja motoriset perustaidot sekä fyysiset ominaisuudet jäävät kehittymättä. (Hakanen & Järviö 2011, 37; Opetusministeriö ja Nuori Suomi ry 2008, 21–23.) Liikuntatilanteissa tapahtuva kiusaaminen voi olla yhteydessä vielä aikuisiälläkin tapahtuvaan liikkumiseen tai liikkumattomuuteen sekä liikuntamotiiveihin (Hakanen & Järviö 2011, 71–72). Kiusaamisella liikuntatilanteissa voi siis olla kauaskantoisia seurauksia, joten siihen puuttuminen on tärkeää.

4.2 Kiusaamiseen puuttuminen

Yleisesti lasten kiusaamisesta iso osa jää aikuisilta huomaamatta, sillä se tapahtuu tilanteissa, joissa aikuiset eivät ole paikalla. Myös tavat voivat olla vaikeasti tunnistettavia juuri kiusaamiseksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 81.) Liikuntatilanteissakaan tapahtuvasta kiusaamisesta opettaja ei ole aina tietoinen, jolloin hän ei voi siihen puuttua (Hakanen & Järviö 2011, 61–63; Leskinen & Vinberg 2017, 34–36; Rätty 1999, 40–41). Esimerkiksi Rädyn (1999) tutkimuksessa oppilaista reilu kaksi kolmasosaa oli sitä mieltä, ettei opettaja tiedä kiusaamisesta. Loput (vajaa kolmasosa) oppilaista kertoivat, että opettaja pyrkii selvittämään kiusaamistilanteet. (Rätty 1999, 40–41.) Leskisen ja Vinbergin (2017, 34–36) tutkimuksessa reilu puolet oppilaista kertoi oman luokan opettajan olevan tietoinen kiusaamisesta ja yli puolet oppilaista myös koki oman luokan opettajan puuttuvan siihen.

Opettajat puuttuvat tavallisimmin väkivaltaiseen kiusaamiseen. Se on helpommin havaittavissa kuin epäsuora kiusaaminen, kuten porukan ulkopuolelle jättäminen. (Herkama 2012, 161.) Syy liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumattomuudelle on oppilaiden mukaan pääasiassa opettajan tietämättömyys kiusaamisesta (Leskinen & Vinberg 2017, 34–36). Opettajat siis oppilaiden mukaan yleensä toimivat tilanteiden selvittämiseksi, kunhan vain ovat niistä tietoisia. Oppilaiden mukaan on kuitenkin olemassa kiusaamistilanteita, joista opettajat ovat tietoisia, mutta eivät silti puutu asiaan. Puuttuminen on tällöin ollut oppilaiden mielestä joko riittämätöntä tai sitä ei ole tapahtunut lainkaan. (Hakanen & Järviö 2011, 61–62; Hedborg & Rytönen 2014, 27.)

Kiusaamistilanteiden tiedostaminen ja tunnistaminen ovat välttämätön edellytys niihin puuttumiselle (Salmivalli 2010, 47). Keskeisiä puuttumisen edellytyksiä ovat myös kiusaamisen syvällinen ymmärtäminen ja tieto erilaisista ratkaisumalleista sekä -prosesseista (Aarnos 2003, 86). Positiivista on, että oppilaiden mukaan kiusaamiseen puuttuminen on yleistynyt vuoden 2010 jälkeen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 81–82).

Kiusaamiseen puuttuminen edellyttää sen tunnistamisen lisäksi asian myöntämistä. Koulun henkilökunnan ja luokan opettajan on myönnettävä itselleen, että kiusaamista omassa koulussa tai luokassa esiintyy. Kiusaamisen vähentäminen edellyttää puolestaan,

että kiusaamisesta ja siihen liittyvistä asioista keskustellaan ja niitä käsitellään oppilaiden kanssa. (Salmivalli 2010, 55, 67.) Puuttuminen onkin tehokkainta, kun koko koululla on siihen yhteinen linja ja kaikki osapuolet tietävät, mitä heiltä odotetaan. Huomioitavaa on, että pienilläkin arjen teoilla voi olla iso merkitys kiusaamiseen puuttumisessa. (Hamarus 2008, 119.)

Koska kiusaaminen on ryhmäilmiö, myös siihen puuttumisessa tulee huomioida eri rooleissa olevat oppilaat. Kiusaajalla on tavallisesti muita lapsia myönteisempiä ajatuksia kiusaamisesta. Kiusaaja saattaa kokea kiusaamisen esimerkiksi palkitsevana. Ilman tätä hän ei kiusaisi. Kiusaajan tukijoukko, apurit ja kannustajat odottavat hänen kiusaavan. Aikuisen tuleekin ohjata apurit ja kannustajat muuttamaan käytöstään ja kannustaa hiljaisia hyväksyjiä osoittamaan, ettei kiusaaminen ole hyväksyttyä. Kiusaamiseen puuttumisessa ei siis riitä, että asiaa käsitellään ainoastaan kiusaajan kanssa, sillä hänen käyttökseen on usein vaikeinta vaikuttaa kiusaamismyönteisyyden takia. Asiaa on käsiteltävä koko luokan kesken, jotta yhä useampi oppilas saadaan toimimaan kiusatun puolustajana. Koko luokka tulee saada oivaltamaan, että jokainen on vastuussa ja voi vaikuttaa luokan hyvinvointiin. (Salmivalli 2010, 68.)

Aina ryhmätasoinen kiusaamiseen puuttuminen ei kuitenkaan ole paras ratkaisu. Yksilötasoisempi kiusaamiseen puuttumien on tarpeen, kun tulee ilmi akuutteja kiusaamistapauksia. Tavallisimpia puuttumisen keinoja näissä tilanteissa ovat selvityskeskustelut, jotka käydään kiusaajan ja kiusatun kanssa. Tavallisesti näillä keskusteluilla pyritään välittömään kiusaamisen loppumiseen sekä tuen tarjoamiseen kiusatulle. (Salmivalli 2010, 76.)

Yhtenä ratkaisuna kiusaamiseen selvittelyyn on esitetty vertaissovittelua. Ideana on, että suunnilleen saman ikäiset tai hieman vanhemmat oppilaat selvittävät toisten oppilaiden välisiä kiusaamistilanteita ja auttavat osapuolia löytämään ratkaisun tilanteeseen. Vertaissovittelu sopii kuitenkin vain yksittäisten tilanteiden selvittelyyn, ei pitkään ja systemaattisesti jatkuneen kiusaamisen lopettamiseen. (Hamarus 2008, 122; Salmivalli 2010, 88.)

Oleellista kiusaamisen puuttumisessa on tilanteiden systemaattinen seuranta, josta myös oppilaat ovat tietoisia. Tämä viestittää kiusatulle, että aikuinen todella seuraa tilannetta ja aikoo palata asiaan. Kiusaajat saavat puolestaan tunteen siitä, etteivät pääse asiasta pelkällä puhuttelulla, vaan asiaa käsitellään vielä tulevaisuudessa. Lisäksi aikuisen on selkeästi osoitettava tukensa kiusatuksi joutuneelle. Aikuisen on huolehdittava myös lisätuesta kiusaamisen päättymisen jälkeen, mikäli oppilas sellaista tarvitsee. (Salmivalli 2010, 90–91.)

Systemaattisen seurannan ja tehokkaan puuttumisen kannalta olisikin hyvä, jos koulussa olisi kiusaamistapauksiin perehtyvät työryhmät. Tällöin kiusaamista selvittämään saadaan motivoituneet ja sitoutuneet aikuiset. He eivät selvitä jokaista kannausta vaan nimenomaan pidempään jatkunutta, systemaattista kiusaamista. Nimetyn työryhmän avulla tapaukset tulevat varmimmin ja systemaattisemmin selvitettyä. (Hamarus 2008, 121; Salmivalli 2010, 58.)

5 TUTKIMUSONGELMAT

Tähän tutkimukseen määritettiin viisi tutkimusongelmaa. Ongelmissa vertaillaan oppilaiden kokemuksia ja opettajien näkemyksiä keskenään. Lisäksi oppilaiden osalta tarkastellaan sukupuolten sekä luokka-asteiden 3–4 ja 5–6 välisiä eroja.

1. Millaisissa alakoulun liikuntaan liittyvissä tilanteissa ja kuinka yleisesti oppilaat kokevat ja opettajat havaitsevat kiusaamista?
2. Millaista kiusaamista ja kuinka yleisesti oppilaat kokevat ja opettajat havaitsevat alakoulun liikuntatilanteissa?
3. Ketkä ovat oppilaiden kokemusten ja opettajien näkemysten mukaan olleet tietoisia liikuntatilanteissa tapahtuvasta kiusaamisesta?
4. Miten liikuntatilanteissa kiusaamiseen on oppilaiden kokemusten ja opettajien näkemysten mukaan puututtu?
5. Miten oppilaat toivovat ja opettajat olettavat oppilaiden toivovan liikuntatilanteissa tapahtuvaan kiusaamiseen puututtavan?

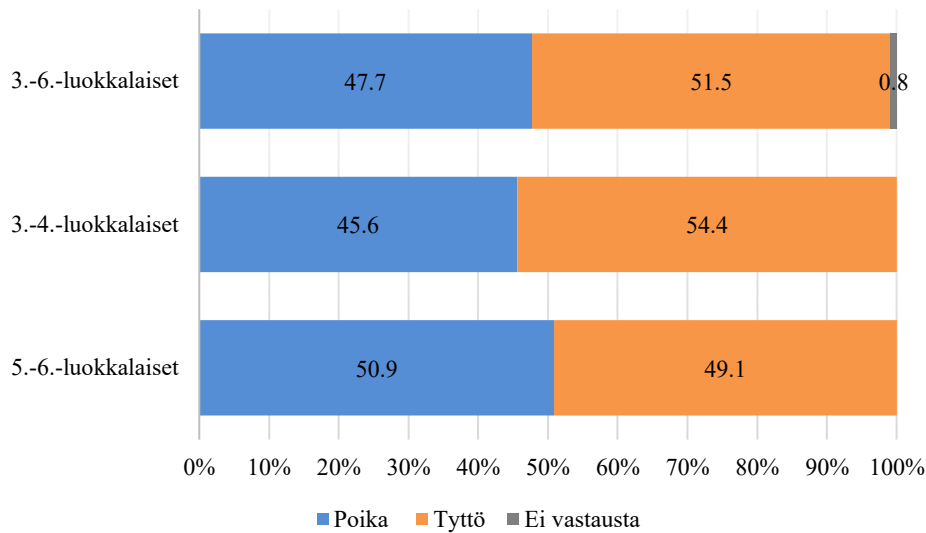
6 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tämän tutkimuksen avulla oli tarkoitus saada mahdollisimman laaja ja monipuolinen käsitys 3.–6.-luokkalaisten kokemasta ja opettajien havaitsemasta oppilaiden välisestä kiusaamisesta alakoulun liikuntatilanteissa. Tutkimus toteutettiin strukturoidulla kyselyllä, jota täydensi kaksi avointa vastausmahdollisuutta. Kysely mahdollisti suuren joukon tutkimisen tehokkaasti lyhyessä ajassa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010; Tähtinen, Laakkonen & Broberg 2011, 21).

6.1 Tutkittavat

Tutkimuksessa tutkittiin 3.–6.-luokkalaisia oppilaita ja heidän opettajiaan. Tutkimukseen osallistui 14 luokkaa kuudesta koulusta eteläisestä Suomesta. Tutkittavat koululuokat valikoituivat tutkimukseen satunnaisotannalla ja harkinnan varaisella otannalla (Nummenmaa, Holopainen & Pulkkinen 2016, 28, 33). Aluksi tutkimuslupa hankittiin yhden varsinaissuomalaisen kaupungin kouluihin, joista osaan lähetettiin satunnaisesti kutsu tutkimukseen. Koska tutkittavia luokkia ei saatu näin riittävästi, siirryttiin harkinnanvaraiseen otantaan. Tuttuja kouluja sekä luokkia lähestyttiin myös muualta eteläisestä Suomesta. Tutkittava alue laajentui näin kattamaan suurempaa osaa eteläisestä Suomesta ja kaupunkikoulujen lisäksi tutkimukseen osallistui kouluja myös pienemmistä kunnista.

Tutkittavia oppilaita oli yhteensä 239 ja opettajia 15. Kaikki opettajat opettivat liikuntaa omalle luokalleen. Oppilaista 52 prosenttia oli 3.–4.-luokkalaisia ja 48 prosenttia 5.–6.-luokkalaisia. Sukupuolijakauma oli melko tasainen niin koko aineistossa kuin molemmilla luokka-asteillakin (Kuvio 1). Kahdelta oppilaalta jäi lomakkeessa puuttumaan tieto sukupuolesta.

Kuvio 1. Aineiston sukupuolijakaumat (n = 239)

Tutkittavat rajattiin 3.–6.-luokkalaisiin, sillä kyselylomakkeen täyttäminen edellytti vastaajilta tiettyjä perustaitoja, kuten ohjeiden ja käsitteiden ymmärtämistä, sujuvaa lukutaitoa sekä luetun ymmärtämistä (Tähtinen ym. 2011, 21). Ohjeiden ja kuullun ymmärtämisen taidot kehittyvät esikoulussa ja ensimmäisellä luokalla. Lisäksi kirjoitetun tekstin sisällön ymmärtäminen edellyttää lapselta monien kielen osataitojen kehittymistä. (Lepola, Punna & Poskiparta 2006, 64, 85.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan 1.–2.-luokkalaisten äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen tavoitteena on lukemiseen, kuuntelemiseen ja kirjoittamiseen liittyvien perustaitojen harjoittelu (POPS 2014, 103–108). 1.–2.-luokkalaiset siis vasta harjoittelevat kyselylomakkeen täyttämisessä tarvittavia taitoja, joten heidän ei vielä katsottu olevan riittävän valmiita osallistumaan tähän tutkimukseen.

6.2 Aineistonkeruu

Tutkimusaineisto kerättiin tutkimukseen osallistuneissa kouluissa vuoden 2018 huhti- ja toukokuun aikana. Loppukevät valikoitui tutkimusajankohdaksi, jotta kokemuksia aiheesta oli ehtinyt kertyä koko lukuvuoden ajalta. Oppilaat ja opettajat osallistuivat tutkimukseen omalle luokalleen varattuna ajankohtana koulupäivän aikana. Tutkimusluvat kouluihin anottiin kunnan sivistystoimesta, mikäli kunnan kouluista osallistui tutkimukseen useampi kuin yksi koulu. Jos kunnan kouluista osallistui

tutkimukseen vain yksi, pyydettiin tutkimuslupa kyseisen koulun rehtorilta. Oppilaiden tutkimusluvut kerättiin huoltajilta sähköisen lupalomakkeen avulla.

Tutkimusaineisto kerättiin anonyymeillä paperisilla kyselylomakkeilla. Oppilailla ja opettajilla oli omat lomakkeet, joissa kysyttiin samoja asioita hieman eri tavalla muotoiltuna (Liite 1 & Liite 2). Myös vastausvaihtoehdot olivat samanlaisia, jotta tuloksia voitiin vertailla. Tutkimuksen kyselylomakkeet muodostettiin aikaisempien tutkimusten pohjalta (Hedborg & Rytönen 2014; Leskinen & Vinberg 2017). Lomakkeiden kysymykset olivat strukturoituja lukuun ottamatta kahta strukturoidun ja avoimen kysymyksen välimuotoa, joissa valmiiksi annettujen vastausvaihtoehtojen lisäksi oli avoin vastauskenttä. Näillä avoimilla vastauskentillä haluttiin selvittää sellaisia näkökulmia, joita ei osattu etukäteen ajatella. (Hirsjärvi ym. 2010, 199.)

Koska lomake ei pohjautunut valmiiseen tieteelliseen mittariin, se esitettiin tutkimusryhmää vastaavilla oppilailla ja opettajalla. Esitestausryhmänä toimi yhdysluokka, jossa oli oppilaita 3.–5. luokilta. Vastaajista kymmenen oli tyttöjä ja 15 poikia. Kolmasluokkalaisia oli kymmenen oppilasta, neljäsluokkalaisia yhdeksän oppilasta ja viidesluokkalaisia kuusi oppilasta. Lisäksi heidän opettajansa, joka opetti myös liikuntaa, vastasi opettajille suunnattuun kyselylomakkeeseen. Esitestauksella varmistettiin kysymysten ja kysymysosoiden tarkoituksenmukaisuus sekä ymmärrettävyys. Samalla varmistettiin, että lomakkeen kysymykset olivat suhteessa tutkimusongelmiin, eikä niitä ollut liikaa ja tutkittavat jaksoivat täyttää lomakkeen. (Tähtinen ym. 2011, 22, 24.) Esitestauksen lopuksi tutkija kysyi vielä, jäikö joku asia epäselväksi tai oliko lomakkeessa jotain, mitä esitestaukseen osallistuneet eivät ymmärtäneet. Tällaisia asioita ei kuitenkaan noussut esiin. Esitestaukseen osallistuneet olivat myös yksimielisiä siitä, että lomake ei ollut liian pitkä.

Esitestauksen pohjalta kyselylomakkeet viimeisteltiin lopulliseen muotoonsa. Vastausten perusteella oppilaille epäselviä käsitteitä avattiin esimerkeillä. Lisäksi kysymyksestä neljä (*Kuinka usein sinua on kiusattu seuraavissa liikuntatilanteissa?*) poistettiin avoin vastausvaihtoehto *“Jossain muussa tilanteessa, missä?”*, sillä esitestauksessa eikä edellisessä tutkimuksessa, jossa käytettiin vastaavanlaista lomaketta (Leskinen & Vinberg 2017), tullut muita tilanteita esille. Myös lomakkeiden asetteluja ja joitain sanamuotoja viimeisteltiin.

Kyselylomakkeiden alussa selvitettiin tutkittavien taustatietoina koulu, luokka ja sukupuoli. Lisäksi opettajien lomakkeessa selvitettiin, opettavatko he luokalleen liikuntaa. Opettajien lomakkeet sisälsivät kiusaamisen ja liikuntatilanteiden määritelmät, kun taas oppilaita varten nämä määritelmät heijastettiin luokan eteen kaikkien nähtäväksi. Lisäksi määritelmät avattiin suullisesti ennen lomakkeen täytön aloittamista, jotta kaikilla oli sama käsitys tutkittavista asioista. Taulukkoon 1 on koottu kyselylomakkeiden kysymykset, vastausasteikot ja vastausten luokittelut sekä niiden yhteys tutkimusongelmiin.

Tutkittavia ohjeistettiin miettimään kyselylomakkeen asioita oman kokemuksensa tai näkemyksensä mukaan kuluneen lukuvuoden pohjalta ja valitsemaan näin omiin kokemuksiinsa tai omaan näkemykseensä parhaiten sopiva vaihtoehto. Vastaustilanteessa tutkittavilla ei ollut lupaa keskustella muiden kanssa, vaan jokainen täytti oman lomakkeensa itsenäisesti.

Tutkimuksen kannalta oli tärkeää, että tutkittavat saivat samanlaiset ohjeet lomakkeen täyttämiseen ja ymmärsivät käsitteet kiusaaminen ja koulun liikuntatilanne tutkimuksen kannalta oikein. Aineistonkeruu toteutettiinkin kontrolloituna kyselynä. Vähintään toinen tutkijoista oli henkilökohtaisesti paikalla tutkimustilanteessa ohjeistamassa lomakkeen täyttöön, jakamassa kyselylomakkeet ja vastaamassa tutkittaville heränneisiin kysymyksiin tutkimukseen tai kyselylomakkeeseen liittyen. (Hirsjärvi ym. 2010, 196–197.)

Taulukko 1. Kyselylomakkeiden kysymykset vastausasteikkoineen ja niiden yhteydet tutkimusongelmiin

Kysymys	Lomake	Kysymyksen muotoilu	Vastausasteikko ja luokittelu (1 = satunnainen kiusaaminen, 2 = säännöllinen kiusaaminen)	Tutkimusongelma
4	Oppilaat	Kuinka usein sinua on kiusattu seuraavissa liikuntatilanteissa?	0 = Ei koskaan 1 = Kerran vuodessa ¹ 2 = Muutaman kerran vuodessa ¹ 3 = Kerran kuukaudessa ² 4 = Kerran viikossa ² 5 = Monta kertaa viikossa ² 6 = Joka päivä ²	1. Millaisissa alakoulun liikuntaan liittyvissä tilanteissa ja kuinka yleisesti oppilaat kokevat ja opettajat havaitsevat kiusaamista?
	Opettajat	Kuinka usein olet havainnut (esim. nähnyt tai kuullut tapahtuneen) kiusaamista seuraavissa liikuntatilanteissa?		
5	Oppilaat	Kuinka usein sinua on kiusattu liikuntatilanteissa seuraavilla tavoilla?	0 = Ei koskaan 1 = Kerran vuodessa ¹ 2 = Muutaman kerran vuodessa ¹ 3 = Kerran kuukaudessa ² 4 = Kerran viikossa ² 5 = Monta kertaa viikossa ² 6 = Joka päivä ²	2. Millaista kiusaamista ja kuinka yleisesti oppilaat kokevat ja opettajat havaitsevat alakoulun liikuntatilanteissa?
	Opettajat	Kuinka usein olet havainnut (esim. nähnyt tai kuullut tapahtuneen) kiusaamista liikuntatilanteissa seuraavilla tavoilla?		
6	Oppilaat	Kuka on tiennyt liikuntatilanteissa tapahtuvasta kiusaamisesta?	0 = En tiedä 1 = Ei ikinä 2 = Joskus 3 = Usein	3. Ketkä ovat oppilaiden kokemusten ja opettajien näkemysten mukaan olleet tietoisia liikuntatilanteissa tapahtuvasta kiusaamisesta?
	Opettajat	Kuka kokemuksesi mukaan on tiennyt liikuntatilanteissa tapahtuvasta kiusaamisesta?		
7	Oppilaat	Miten luokassanne puututaan liikuntatilanteissa tapahtuvaan kiusaamiseen?	0 = En tiedä 1 = Ei ikinä 2 = Joskus 3 = Usein	4. Miten liikuntatilanteissa kiusaamiseen on oppilaiden kokemusten ja opettajien näkemysten mukaan puututtu?
	Opettajat	Miten liikuntatilanteissa tapahtuvaan kiusaamiseen puututaan luokassasi?		
8	Oppilaat	Miten toivoisit liikuntatilanteissa tapahtuvaan kiusaamiseen puututtavan? Voit valita useamman vaihtoehdon.	0 = En toivo 1 = Toivon	5. Miten oppilaat toivovat ja opettajat olettavat oppilaiden toivovan liikuntatilanteissa tapahtuvaan kiusaamiseen puututtavan?
	Opettajat	Miten luulet, että luokkasi oppilaat toivoisivat liikuntatilanteissa tapahtuvaan kiusaamiseen puututtavan? Voit valita useamman vaihtoehdon.		

6.3 Aineiston analysointi

Ennen aineiston varsinaista analyysia kyselylomakkeet numeroitiin järjestysnumeroilla (oppilaiden lomakkeet 1–239, opettajien lomakkeet 1–15) ja vastausvaihtoehdot koodattiin numeerisiksi arvoiksi (Hirsjärvi ym. 2010, 222). Tämän jälkeen aineisto syötettiin IBM SPSS Statistics 25 -tilastonkäsittelyohjelmaan, jossa oppilaat jaettiin kahteen ikäryhmään (3.–4.-luokkalaisiin ja 5.–6.-luokkalaisiin) ja aineistolle tehtiin alustava tarkastelu frekvenssianalyysien avulla. Tässä vaiheessa myös korjattiin esille tulleet näppäilyvirheet. Yksittäisiä puuttuvia arvoja ei korvattu, sillä niiden määrä oli vähäinen, eikä niillä täten ollut suurta vaikutusta lopputulokseen. Kysymysten neljä ja viisi vastausdataa tiivistettiin analysoinnin mahdollistavaan muotoon. Vastaukset luokiteltiin säännöllisesti, satunnaisesti ja ei ikinä tapahtuvaan kiusaamiseen (Taulukko 1). Näistä luotiin erilliset luokkamuuttujat, joille tehtiin uusi frekvenssianalyysi.

Frekvenssianalyyseista saatiin selville kiusaamisen määrä ja kiusaamismuotojen yleisyys liikuntatilanteissa sekä ketkä ovat tietoisia liikuntatilanteissa kiusaamisesta, millä keinoilla kiusaamiseen puututaan ja miten kiusaamiseen toivottaisiin puututtavan. Frekvenssien avulla tarkasteltiin myös oppilaiden ja opettajien vastausten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä.

Oppilaiden vastausten analysoinnissa sukupuolten ja ikäryhmien välisissä vertailuissa käytettiin Mann-Whitney U -testiä kysymyksissä neljä ja viisi. Vastaukset eivät olleet normaalisti jakautuneita ja parametrisia testejä ei voitu tällöin käyttää. Vastausten jakautuneisuutta tutkittiin vinouden ja huipukkuuden avulla. Jakauma on normaali, jos sekä vinouden että huipukkuuden arvot ovat itseisarvoltaan pienempiä kuin yksi. Tässä aineistossa vinouskertoimien arvot vaihtelivat välillä 1,9–6,2 ja huipukkuuskertoimien arvot välillä 3,5–46. (Nummenmaa 2009, 71–72, 154–155.) Erojen tilastollista merkitsevyyttä tarkasteltiin p-arvon avulla ja eron voimakkuutta efektikoolla. Tilastollisesti merkitsevän eron p-arvo on $\leq 0,05$ (Nummenmaa 2009, 149). Mann-Whitney U -testissä efektikoosta kertoo Cohenin r (r). Raja-arvot esitetään taulukossa 2. (Cohen 1988, 79 – 80.)

Taulukko 2. Efektikokojen (Cohenin r, Cramerin V) raja-arvot

Efektin voimakkuus	Raja-arvot (r)
Pieni efekti	0,1
Keskisuuri efekti	0,3
Suuri efekti	0,5

Muiden kysymysten kohdalla oppilaiden sukupuolten ja ikäryhmien välisissä vertailuissa käytettiin ristiintaulukointia. Erojen tilastollista merkitsevyyttä tarkasteltiin khiin neliö -testistä saatavalla p-arvolla ja eron voimakkuutta efektikoolla (Cramerin V). Cramerin V:n raja-arvot esitetään taulukossa 2 (Cohen 1988, 79 – 80).

Kysymysten seitsemän ja kahdeksan kohdalla oli myös avoin vastausvaihtoehto kiusaamiseen puuttumisen keinoista ja toiveista. Avoimia vastauksia oli muutamia ja niistä esille tulleet uudet keinot ja toiveet raportoitiin teemoihin ryhmiteltyinä.

6.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laajahko tutkimusaineisto muodostui 239 oppilaasta ja 15 opettajasta, 14 eri koulusta. Tutkittavien oppilaiden määrä oli riittävä tilastollisten testien tekemiseen. Myös sukupuolijakaumat ja jakautuminen luokka-asteille 3–4 sekä 5–6 olivat tasaiset, mikä mahdollisti tilastolliset vertailut.

Tutkittavien luokkien valinnassa käytetty harkinnanvarainen otanta saattaa heikentää tutkimustulosten yleistettävyyttä (Nummenmaa ym. 2016, 33). Luokkia ei kuitenkaan valittu minkään tutkimukseen liittyvän kriteerin perusteella, vaan sosiaalisten suhteiden pohjalta. Tutkittavissa luokissa on edustettuna niin kaupunkikouluja kuin pienempien kuntien kouluja.

Tutkimusaineiston keräämiseen sekä tulosten analysointiin ja tulkintaan osallistui kaksi tutkijaa, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksessa käytettiin myös määrällisten menetelmien tukena laadullista lisävaihtoehtoa kahdessa kysymyksessä,

jolloin menetelmien käyttö yhdessä lisää tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2010, 231–233.)

Kyselytutkimuksen heikkoutena on, että tutkittavat saattavat ymmärtää lomakkeessa kysytyt asiat eri lailla kuin tutkija on ne tarkoittanut (Hirsjärvi ym. 2010, 195). Tutkimus toteutettiin kuitenkin kontrolloituna kyselynä, jolloin tutkijoista vähintään toinen oli mukana tutkimuslomakkeen täyttötilanteessa. Näin varmistettiin, että kaikki tutkittavat saivat samanlaiset ohjeet kyselylomakkeen täyttöön ja että tutkittavilla oli mahdollisuus kysyä, mikäli eivät ymmärtäneet jotain asiaa tutkimuslomakkeessa. (Hirsjärvi ym. 2010, 231–233.)

Tutkija ei voi myöskään varmistua siitä, miten vakavasti tutkittavat ovat suhtautuneet lomakkeen täyttämiseen (Hirsjärvi ym. 2010, 195). Koska tutkijat olivat läsnä tutkimustilanteessa, oli heillä kuitenkin mahdollisuus valvoa tutkimustilanteen säilymistä rauhallisena ja varmistaa, että jokainen tutkittava täyttää lomakkeensa itsenäisesti.

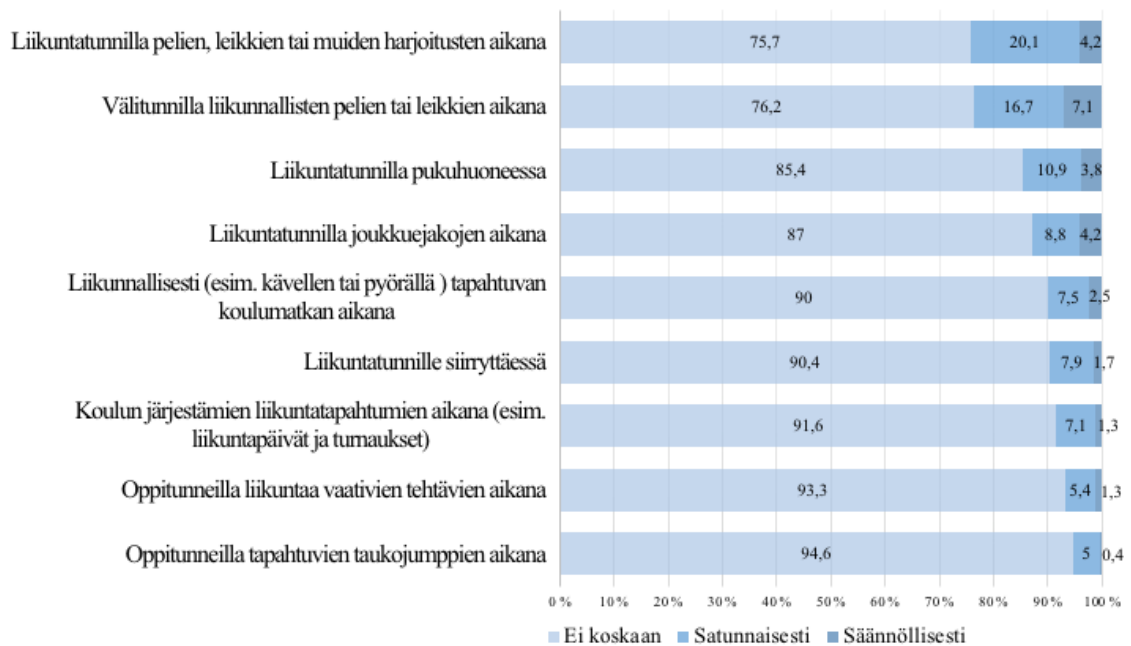
Kiusaamisen ja sen kokemisen voidaan ajatella olevan hyvin henkilökohtainen aihe. Jotta tutkimuksen tulokset olisivat mahdollisimman luotettavat, täytettiin tutkimuslomakkeet anonymisti. Oppilaille myös kerrottiin, että ainoastaan tämän tutkimuksen tutkijat näkevät täytetyt tutkimuslomakkeet, joten heidän ei tarvinnut pelätä, että esimerkiksi luokkatoverit tai opettajat näkisivät heidän vastauksiaan. Oppilaiden osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista ja mikäli joku oppilaista koki, ettei haluakaan jättää lomakettaan tutkimuksessa käytettäväksi, hänellä oli siihen mahdollisuus. Tutkimuslomakkeita säilytetään lukitussa tilassa niin, että ainoastaan tämän tutkimuksen tekijöillä on mahdollisuus päästä tarkastelemaan lomakkeita. Mikäli joku oppilaista oli kirjoittanut nimensä tutkimuslomakkeeseen, poistettiin nimi ennen lomakkeen tarkempaa tarkastelua.

7 TULOKSET

Tutkimuksen tulokset esitellään seuraavaksi tutkimusongelmien mukaisessa järjestyksessä. Taulukoissa esitetään tilastollisesti merkitsevät tulokset.

7.1 Oppilaiden kokema ja opettajien havaitsema kiusaaminen ja sen yleisyys alakoulun liikuntatilanteissa

Tutkimuksen mukaan oppilaat kokivat eniten kiusaamista liikuntatunneilla pelien, leikkien ja muiden harjoitusten aikana sekä välitunnilla liikunnallisten pelien tai leikkien aikana (Kuvio 2). Säännöllinen kiusaaminen oli yleisempää välitunneilla. Lisäksi yli kymmenen prosenttia oppilaista oli kokenut kiusaamista pukuhuoneessa ja joukkuejakojen aikana. Vähiten kiusaamista puolestaan tapahtui oppilaiden kokemuksen mukaan oppitunneilla liikuntaa vaativien tehtävien ja taukojumppien aikana.

Kuvio 2. Oppilaiden kokema kiusaaminen alakoulun liikuntatilanteissa (n = 239)

Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja tarkasteltaessa heidän kokemiaan kiusaamistilanteita. Pojilla kiusaamisen kokeminen välitunnilla liikunnallisten pelien tai leikkien aikana oli kuitenkin jonkin verran yleisempää kuin tytöillä ($p = 0,091$).

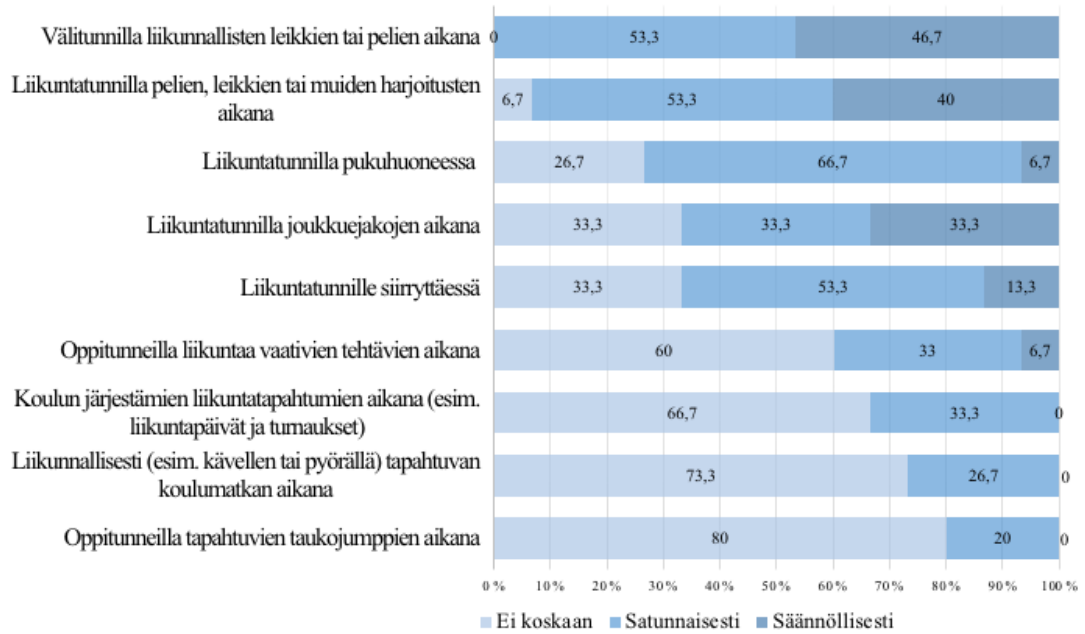
3.–4.-luokkalaiset kokivat kiusaamista 5.–6.-luokkalaisia enemmän kaikissa liikuntatilanteissa (Taulukko 3). Tilastollisesti merkitsevää ero oli *liikuntatunneille siirryttäessä, liikuntatunnilla joukkuejakojen aikana, välitunnilla liikunnallisten leikkien ja pelien aikana, koulun järjestämien liikuntatapahtumien aikana ja oppitunneilla liikuntaa vaativien tehtävien aikana*. Luokka-asteen yhteyden voimakkuus kiusaamisen kokemiseen kaikissa näissä tilanteissa jäi pieneksi.

Taulukko 3. 3.–4.-luokkalaisten ja 5.–6.-luokkalaisten kokemat erot kiusaamistilanteissa (n = 239)

Kiusaamistilanne	Luokka	Ka	Kh	U	Z	p	r
Liikuntatunnille siirryttäessä	3.–4.	0,26	0,73	6312	-2,98	0,003	0,19
	5.–6.	0,11	0,64				
Liikuntatunnilla joukkuejakojen aikana	3.–4.	0,42	1,1	6420	-2,26	0,024	0,15
	5.–6.	0,15	0,58				
Välitunnilla liikunnallisten leikkien ja pelien aikana	3.–4.	0,58	1,11	6223	-2,27	0,023	0,15
	5.–6.	0,32	0,86				
Koulun järjestämien liikuntatapahtumien aikana	3.–4.	0,19	0,59	6483	-2,51	0,012	0,16
	5.–6.	0,08	0,42				
Oppitunneilla liikuntaa vaativien tehtävien aikana	3.–4.	0,22	0,74	6444	-2,95	0,003	0,19
	5.–6.	0,02	0,13				

(0 = ei koskaan, 1 = kerran vuodessa, 2 = muutaman kerran vuodessa, 3 = kerran kuukaudessa, 4 = kerran viikossa, 5 = monta kertaa viikossa, 6 = joka päivä)

Opettajien näkemyksen mukaan oppilaita kiusattiin liikuntatilanteista eniten välitunneilla liikunnallisten pelien ja leikkien aikana (Kuvio 3). Vajaa puolet opettajista näki kiusaamisen välitunnin liikuntatilanteissa olevan säännöllistä ja reilu puolet näki sitä tapahtuvan satunnaisesti. Tämä oli ainut tilanne, jossa kaikki opettajat näkivät kiusaamista tapahtuvan. Toiseksi eniten opettajien näkemyksen mukaan kiusaamista tapahtui liikuntatunneilla pelien, leikkien ja muiden harjoitusten aikana. Seuraavaksi yleisimmin kiusaamista tapahtui opettajien näkemyksen mukaan liikuntatunnilla pukuhuoneessa sekä liikuntatunnilla joukkuejakojen aikana. Pukuhuoneessa tapahtuva kiusaaminen oli opettajista enemmistön mukaan satunnaista ja joukkuejakojen aikana tapahtuva kiusaaminen puolestaan säännöllisempää.

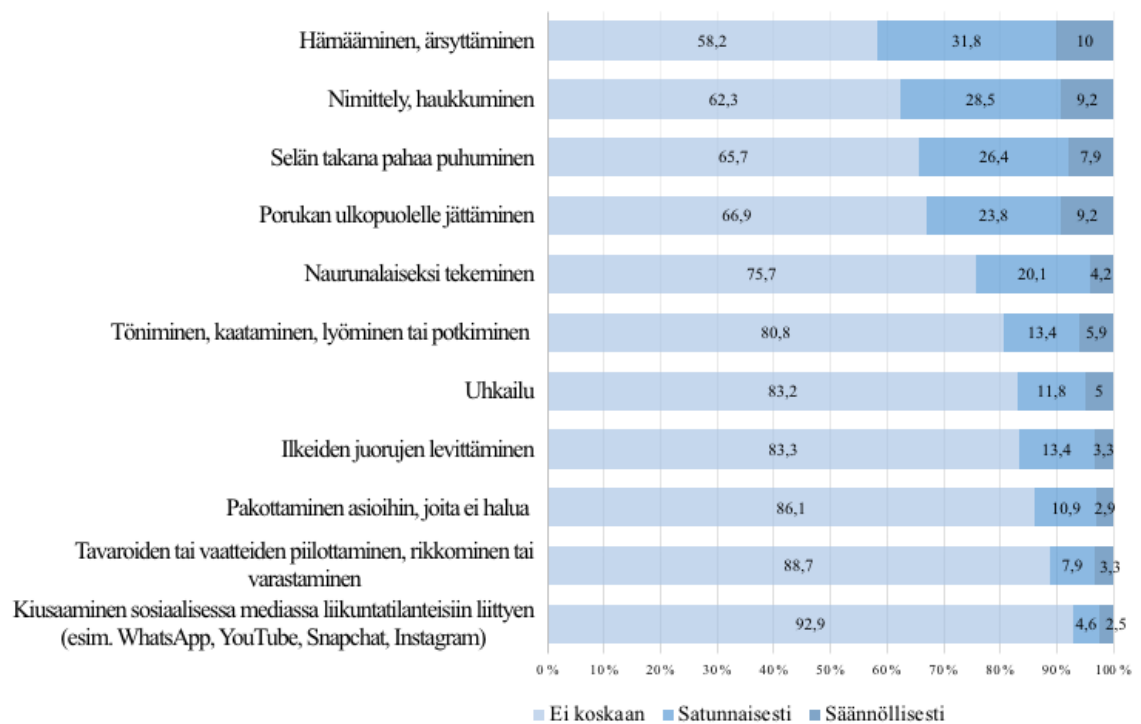
Kuvio 3. Opettajien näkemys kiusaamisesta alakoulun liikuntatilanteissa (n = 15)

Vähiten opettajien mukaan kiusaamista tapahtui oppitunneilla taukojumppien aikana, koulumatkoilla sekä koulun liikuntatapahtumissa. Näissä tilanteissa ei opettajien näkemyksen mukaan tapahtunut lainkaan säännöllistä kiusaamista ja satunnaista kiusaamistakin havaitsi opettajista alle kolmasosa.

Oppilaiden kokemuksen ja opettajien näkemyksen mukaan yleisimmät kiusaamistilanteet olivat samat: *liikuntatunneilla pelien, leikkien ja muiden harjoitusten aikana tapahtuva kiusaaminen* sekä *välitunneilla liikunnallisten leikkien ja pelien aikana tapahtuva kiusaaminen*. Molempien mukaan kiusaamista tapahtuu vähiten oppitunneilla taukojumppien aikana. Ero oppilaiden kokemuksessa ja opettajien näkemyksessä liittyi koulumatkoilla kiusaamiseen. Opettajien mukaan kiusaaminen oli vähäistä liikunnallisesti tapahtuvien koulumatkojen aikana. Oppilaista 10 prosenttia kuitenkin kertoi koulumatkoilla tapahtuneen kiusaamista.

7.2 Oppilaiden kokemat ja opettajien havaitsemat kiusaamismuodot ja niiden yleisyys alakoulun liikuntatilanteissa

Tutkimuksen mukaan oppilaiden yleisimmin liikuntatilanteissa kokema kiusaamismuoto oli hännääminen ja ärsyttäminen (Kuvio 4). Sitä oli kokenut satunnaisesti kolmasosa ja säännöllisesti kymmenesosa oppilaista. Toiseksi eniten koettiin nimittelyä ja haukkumista. Yleisesti koettuja kiusaamisen muotoja olivat myös selän takana pahaa puhuminen ja porukan ulkopuolelle jättäminen. Selän takana pahaa puhuminen oli yleisempää kuin porukan ulkopuolelle jättäminen, mutta porukan ulkopuolelle jättäminen oli säännöllisempää.

Kuvio 4. Oppilaiden kokemat kiusaamismuodot alakoulun liikuntatilanteissa (n = 239)

Vähiten liikuntatilanteissa koettu kiusaamismuoto oli kiusaaminen sosiaalisessa mediassa liikuntatilanteisiin liittyen. Sitä oli kokenut seitsemän prosenttia oppilaista, josta säännöllisen kiusaamisen osuus oli alle kolme prosenttia. Toinen harvemmin koettu kiusaamismuoto oli tavaroiden tai vaatteiden piilottaminen, rikkominen tai varastaminen.

Sukupuolten välillä oli merkitsevä ero kahden kiusaamismuodon kohdalla (Taulukko 4). Porukan ulkopuolelle jättäminen ja selän takana pahaa puhuminen olivat yleisempiä tyttöjen keskuudessa. Sukupuolen yhteyden voimakkuus näihin kiusaamisen tilanteisiin oli pieni.

Taulukko 4. Sukupuolten väliset erot kiusaamismuotojen kokemisessa (n = 237)

Kiusaamismuoto	Sukupuoli	Ka	Kh	U	Z	p	r
Porukan ulkopuolelle jättäminen	Tyttö	0,91	1,4	5516	-3,39	0,001	0,22
	Poika	0,46	1,07				
Selän takana pahaa puhuminen	Tyttö	0,84	1,26	5760	-2,81	0,005	0,18
	Poika	0,55	1,21				

(0 = ei koskaan, 1 = kerran vuodessa, 2 = muutaman kerran vuodessa, 3 = kerran kuukaudessa, 4 = kerran viikossa, 5 = monta kertaa viikossa, 6 = joka päivä)

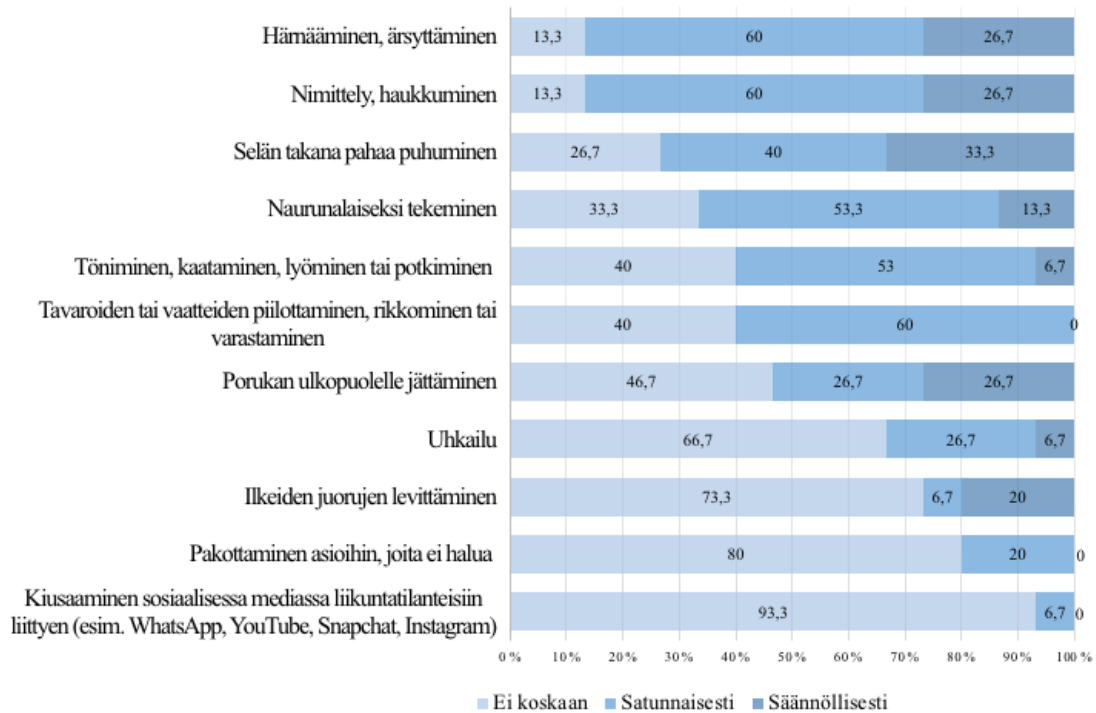
Luokka-asteiden eroja tarkasteltaessa 3.–4.-luokkalaiset kokivat kaikkia 11 kiusaamisen muotoa liikuntatilanteissa enemmän kuin 5.–6.-luokkalaiset (Taulukko 5). Ero oli tilastollisesti merkitsevä seitsemän muodon kohdalla: *nimittely ja haukkuminen; naurunalaiseksi tekeminen; härnääminen ja ärsyttäminen; töniminen, kaataminen, lyöminen tai potkiminen; porukan ulkopuolelle jättäminen; selän takana pahaa puhuminen; uhkailu*. Luokka-asteen yhteyden voimakkuus näihin kiusaamisen muotoihin oli pieni. Kuitenkin porukan ulkopuolelle jättämisen kohdalla efektikoko lähestyi keskisuurta.

Taulukko 5. Luokka-asteiden väliset erot kiusaamismuotojen kokemisessa (n = 239)

Kiusaamismuoto	Luokka	Ka	Kh	U	Z	p	r																																																													
Nimittely, haukkuminen	3.–4.	0,95	1,43	6185	-2,03	0,042	0,13																																																													
	5.–6.	0,54	0,99					Naurunalaiseksi tekeminen	3.–4.	0,59	1,14	6257	-2,17	0,030	0,14	5.–6.	0,31	0,82	Hännäminen, ärsyttäminen	3.–4.	1,12	1,5	5561	-3,29	0,001	0,21	5.–6.	0,54	0,98	Töniminen, kaataminen, lyöminen tai potkiminen	3.–4.	0,62	1,33	6005	-3,05	0,002	0,20	5.–6.	0,18	0,6	Porukan ulkopuolelle jättäminen	3.–4.	0,95	1,43	5432	-3,8	0,000	0,25	5.–6.	0,40	0,99	Selän takana pahaa puhuminen	3.–4.	0,82	1,28	6172	-2,12	0,034	0,14	5.–6.	0,56	1,18	Uhkailu	3.–4.	0,44	1,1	6234	-2,42
Naurunalaiseksi tekeminen	3.–4.	0,59	1,14	6257	-2,17	0,030	0,14																																																													
	5.–6.	0,31	0,82					Hännäminen, ärsyttäminen	3.–4.	1,12	1,5	5561	-3,29	0,001	0,21	5.–6.	0,54	0,98	Töniminen, kaataminen, lyöminen tai potkiminen	3.–4.	0,62	1,33	6005	-3,05	0,002	0,20	5.–6.	0,18	0,6	Porukan ulkopuolelle jättäminen	3.–4.	0,95	1,43	5432	-3,8	0,000	0,25	5.–6.	0,40	0,99	Selän takana pahaa puhuminen	3.–4.	0,82	1,28	6172	-2,12	0,034	0,14	5.–6.	0,56	1,18	Uhkailu	3.–4.	0,44	1,1	6234	-2,42	0,016	0,16	5.–6.	0,25	0,89						
Hännäminen, ärsyttäminen	3.–4.	1,12	1,5	5561	-3,29	0,001	0,21																																																													
	5.–6.	0,54	0,98					Töniminen, kaataminen, lyöminen tai potkiminen	3.–4.	0,62	1,33	6005	-3,05	0,002	0,20	5.–6.	0,18	0,6	Porukan ulkopuolelle jättäminen	3.–4.	0,95	1,43	5432	-3,8	0,000	0,25	5.–6.	0,40	0,99	Selän takana pahaa puhuminen	3.–4.	0,82	1,28	6172	-2,12	0,034	0,14	5.–6.	0,56	1,18	Uhkailu	3.–4.	0,44	1,1	6234	-2,42	0,016	0,16	5.–6.	0,25	0,89																	
Töniminen, kaataminen, lyöminen tai potkiminen	3.–4.	0,62	1,33	6005	-3,05	0,002	0,20																																																													
	5.–6.	0,18	0,6					Porukan ulkopuolelle jättäminen	3.–4.	0,95	1,43	5432	-3,8	0,000	0,25	5.–6.	0,40	0,99	Selän takana pahaa puhuminen	3.–4.	0,82	1,28	6172	-2,12	0,034	0,14	5.–6.	0,56	1,18	Uhkailu	3.–4.	0,44	1,1	6234	-2,42	0,016	0,16	5.–6.	0,25	0,89																												
Porukan ulkopuolelle jättäminen	3.–4.	0,95	1,43	5432	-3,8	0,000	0,25																																																													
	5.–6.	0,40	0,99					Selän takana pahaa puhuminen	3.–4.	0,82	1,28	6172	-2,12	0,034	0,14	5.–6.	0,56	1,18	Uhkailu	3.–4.	0,44	1,1	6234	-2,42	0,016	0,16	5.–6.	0,25	0,89																																							
Selän takana pahaa puhuminen	3.–4.	0,82	1,28	6172	-2,12	0,034	0,14																																																													
	5.–6.	0,56	1,18					Uhkailu	3.–4.	0,44	1,1	6234	-2,42	0,016	0,16	5.–6.	0,25	0,89																																																		
Uhkailu	3.–4.	0,44	1,1	6234	-2,42	0,016	0,16																																																													
	5.–6.	0,25	0,89																																																																	

(0 = ei koskaan, 1 = kerran vuodessa, 2 = muutaman kerran vuodessa, 3 = kerran kuukaudessa, 4 = kerran viikossa, 5 = monta kertaa viikossa, 6 = joka päivä)

Opettajien näkemyksen mukaan oppilaiden keskuudessa yleisimmät kiusaamismuodot liikuntatilanteissa olivat hännäminen ja ärsyttäminen, nimittely ja haukkuminen sekä selän takana pahaa puhuminen (Kuvio 5). Opettajien kokemuksen mukaan vähiten koetut kiusaamismuodot oppilaiden keskuudessa puolestaan olivat kiusaaminen sosiaalisessa mediassa liikuntatilanteisiin liittyen, pakottaminen asioihin, joita ei halua, ilkeiden juorujen levittäminen sekä uhkailu.

Kuvio 5. Opettajien näkemys oppilaiden kokemista kiusaamismuodoista alakoulun liikuntatilanteissa (n = 15)

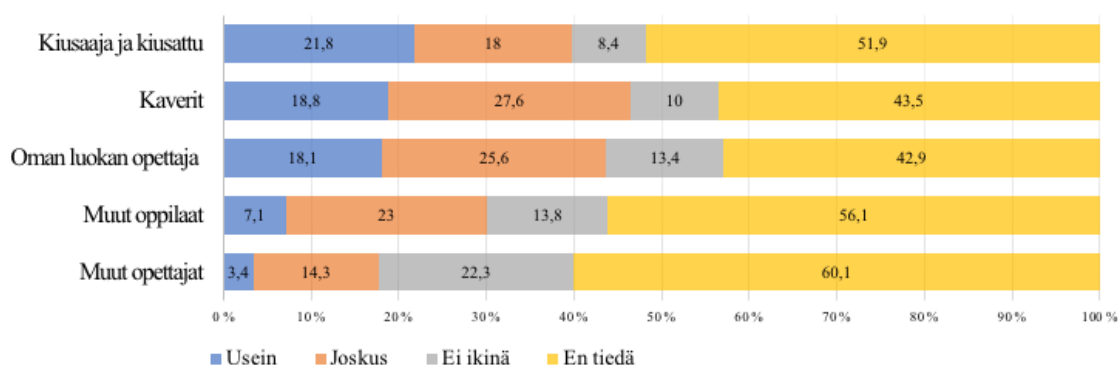
Porukan ulkopuolelle jättäminen ja ilkeiden juorujen levittäminen eivät nousseet opettajien näkemyksen mukaan yleisimmiksi kiusaamismuodoiksi oppilaiden keskuudessa. Opettajat arvioivat, että niissä esiintyi silti muihin muotoihin verrattuna paljon säännöllistä kiusaamista. Lisäksi kahdessa kiusaamisen muodossa ei opettajien näkemyksen mukaan esiinny liikuntatilanteissa lainkaan säännöllistä kiusaamista. Näitä muotoja olivat tavaroiden tai vaatteiden piilottaminen, rikkominen tai varastaminen ja pakottaminen asioihin, joita ei halua.

Opettajien näkemykset ja oppilaiden kokemukset olivat samansuuntaisia sekä yleisimmäksi nousseissa kiusaamismuodoissa: *hämääminen ja ärsyttäminen, nimittely ja haukkuminen* sekä *selän takana paha puhuminen* että harvinaisimmissa kiusaamismuodoissa: *kiusaaminen sosiaalisessa mediassa liikuntatilanteisiin liittyen* ja *pakottaminen asioihin, joita ei halua*. Porukan ulkopuolelle jättämisen yleisyys kuitenkin erosi jonkin verran oppilaiden kokemuksen ja opettajien näkemyksen välillä. Tämä kiusaamismuoto oli oppilaiden mukaan neljänneksi yleisin ja opettajien näkemyksen mukaan vasta seitsemänneksi yleisin.

7.3 Oppilaiden kokemuksen ja opettajien näkemyksen mukaan kiusaamisesta tienneet henkilöt

Oppilaiden kokemuksen mukaan useimmiten liikuntatilanteissa tapahtuvasta kiusaamisesta olivat tietoisia kiusaaja ja kiusattu, kaverit sekä oman luokan opettaja (Kuvio 6). Huomioitaessa sekä usein että joskus vastaukset, kaverien ja oman luokan opettajan koettiin olevan enemmän tietoisia kiusaamisesta kuin kiusaajan ja kiusatun. Vähiten oppilaiden kokemuksen mukaan kiusaamisesta tiesivät puolestaan koulun muut oppilaat ja muut opettajat.

Kuvio 6. Oppilaiden kokemus kiusaamisesta tienneistä henkilöistä alakoulun liikuntatilanteissa (n = 239)

Osa oppilaista koki, ettei kiusaamisesta tiedetty ikinä. Reilun viidesosan mukaan muut opettajat eivät ole ikinä tietoisia kiusaamisesta. Lisäksi yli kymmenesosa oppilaista oli sitä mieltä, ettei edes oman luokan opettaja tiennyt kiusaamisesta. Huomioitavaa on myös, että noin puolet oppilaista kertoi olevansa tietämättömiä siitä, ketkä liikuntatilanteissa kiusaamisesta olivat tietoisia.

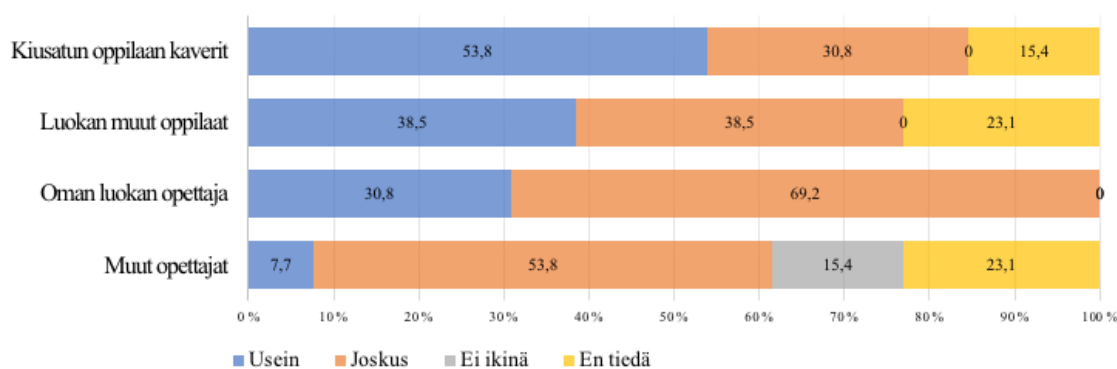
Sukupuolten väliset kokemukset kiusaamisesta tienneistä henkilöistä eivät eronneet merkitsevästi toisistaan. Luokka-asteiden välillä merkitseviä eroja kuitenkin oli kaikkien muiden kiusaamisesta tienneiden henkilöiden, paitsi oppilaiden kavereiden kohdalla (Taulukko 6). Luokka-asteen yhteyden voimakkuus kiusaamisesta tienneisiin henkilöihin oli pieni.

Taulukko 6. Luokka-asteiden väliset erot kokemuksessa kiusaamisesta tienneistä henkilöistä (n = 239)

Tietää kiusaamisesta	Luokka	En tiedä tietääkö (%)	Ei ikinä tiedä (%)	Joskus tietää (%)	Usein tietää (%)	X ² (3)	p	V
Kiusaaja ja kiusattu	3.–4.	44,0	12,8	23,2	20,0	13,61	0,003	0,24
	5.–6.	60,5	3,5	12,3	23,7			
Oman luokan opettaja	3.–4.	32,3	16,9	27,4	23,4	13,51	0,004	0,24
	5.–6.	54,4	9,6	23,7	12,3			
Muut oppilaat	3.–4.	48,8	21,6	21,6	8,0	14,51	0,002	0,25
	5.–6.	64,0	5,3	24,6	6,1			
Muut opettajat	3.–4.	50,0	27,4	18,5	4,0	11,1	0,011	0,22
	5.–6.	71,1	16,7	9,6	2,6			

Kaiken kaikkiaan 3.–4.-luokkalaiset kokivat olevansa 5.–6.-luokkalaisiin verrattuna enemmän tietoisia siitä, kuinka usein eri henkilöt ovat tienneet kiusaamisesta. Heidän mukaansa myös tietämättömyyttä kiusaamisesta oli enemmän. Lisäksi oman luokan opettaja tiesi 3.–4.-luokkalaisten mukaan kiusaamisesta useammin verrattuna 5.–6.-luokkalaisten kokemukseen.

Opettajien näkemyksen mukaan useimmiten liikuntatilanteissa kiusaamisesta ovat tienneet kiusatun oppilaan kaverit ja luokan muut oppilaat (Kuvio 7). Kun huomioidaan sekä usein että joskus vastaukset, ovat luokan omat opettajat heidän mukaansa kuitenkin eniten tietoisia kiusaamisesta. Toisaalta vain kolmasosa opettajista koki tienneensä kiusaamisesta usein.

Kuvio 7. Opettajien näkemys kiusaamisesta tienneistä henkilöistä alakoulun liikuntatilanteissa (n = 15)

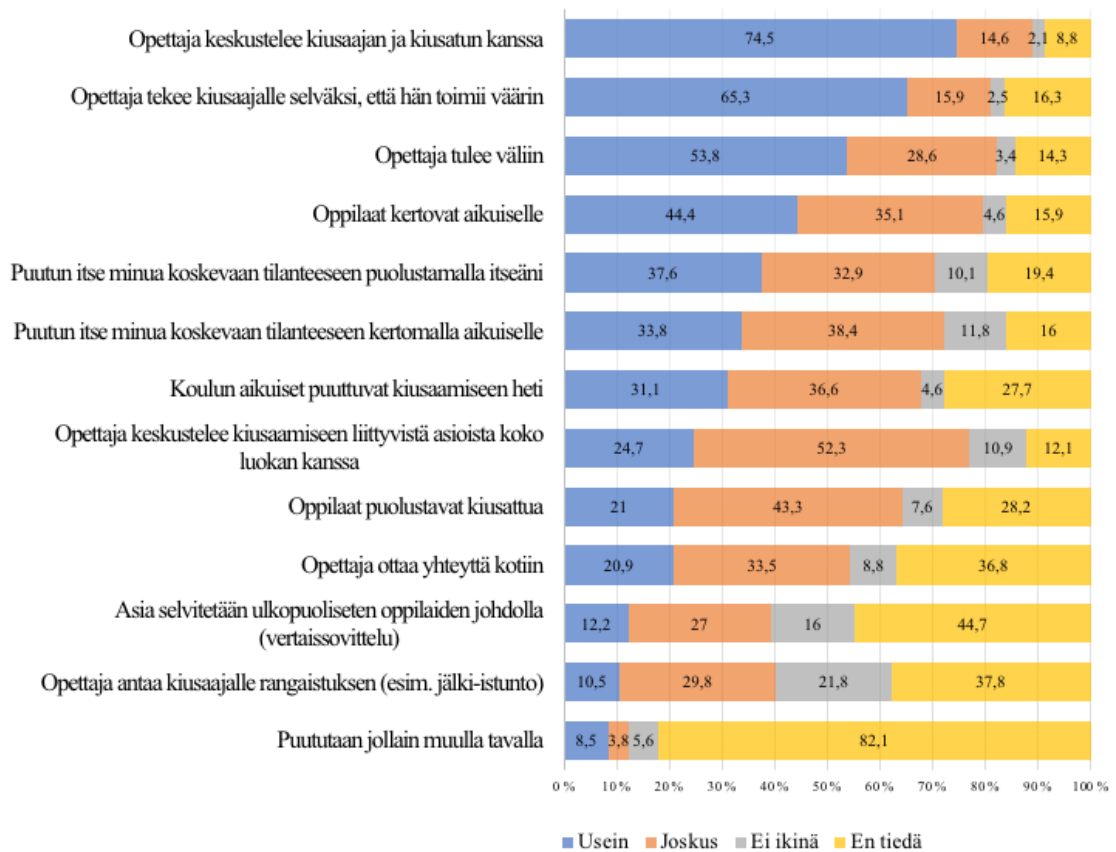
Vähiten kiusaamisesta ovat opettajien näkemyksen mukaan tienneet muut opettajat. Muut opettajat ovat myös ainut henkilöryhmä, jonka kohdalla opettajat ovat käyttäneet vastausvaihtoehtoa ei ikinä.

Oppilaiden kokemus ja opettajien näkemys kiusaamisesta tienneistä henkilöistä on samankaltainen lukuun ottamatta näkemystä luokan muista oppilaista. Opettajien näkemyksen mukaan luokan muut oppilaat ovat enemmän tietoisia kiusaamisesta kuin oppilaiden kokemuksen mukaan. Opettajien näkemyksen mukaan kiusaamisesta myös tiedetään kokonaisuudessaan enemmän oppilaiden kokemukseen verrattuna.

7.4 Oppilaiden kokemus ja opettajien näkemys alakoulun liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisen keinoista

Oppilaiden kokemuksen mukaan kolme yleisintä puuttumisen keinoa liikuntatilanteissa tapahtuvaan kiusaamiseen liittyivät opettajan toimintaan kiusaamiseen puuttujana (Kuvio 8). Yleisimmäksi keinoksi koettiin opettajan keskustelu kiusaajan ja kiusatun kanssa. Oppilaista 75 prosenttia koki, että kiusaamiseen puututtiin tällä tavalla usein. Toiseksi yleisimmäksi keinoksi koettiin, että opettaja tekee kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin ja kolmanneksi yleisimmäksi keinoksi opettajan väliintulo.

Yleisyydeltään seuraavat kolme puuttumisen keinoa liittyivät omaan tai muiden oppilaiden toimintaan kiusaamiseen puuttumisessa. Näitä keinoja olivat oppilaat kertovat aikuisille, puutun itse minua koskevaan tilanteeseen puolustamalla itseäni ja puutun itse minua koskevaan tilanteeseen kertomalla aikuiselle.

Kuvio 8. Oppilaiden kokemus kiusaamiseen puuttumisen keinoista alakoulun liikuntatilanteissa (n = 239)

Oppilaiden kokemuksen mukaan vähiten käytetty liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisen keino oli rangaistuksen antaminen kiusaajalle. Vain 11 prosenttia oppilaista koki, että rangaistuksia annetaan usein ja reilun viidesosan mukaan rangaistusta ei annetta ikinä. Toinen vähän käytetty keino oli asian selvittäminen ulkopuolisten oppilaiden johdolla eli vertaissovittelu. Vain 12 prosenttia oppilaista koki sitä käytettävän usein.

Oppilaista 20 prosenttia oli vastannut avoimeen kysymykseen kiusaamiseen jollain muulla tavalla puuttumisesta. Osa avoimeen kysymykseen vastanneista oppilaista ei ollut merkinnyt tavan useutta ja osassa vastauksista ei puolestaan kerrottu, mikä tämä käytetty muu tapa on. Lisäksi osa vastauksista oli samoja kuin jo annetut vastausvaihtoehdot, mutta hieman eri tavalla muotoiltuna. Tällaisia vastauksia olivat esimerkiksi:

O198: ”Puolustan itseäni.”

O220: ”Menen väliin.”

Oppilaista kuusi prosenttia oli sitä mieltä, ettei kiusaamiseen muulla tavalla kuin kuviossa 8 esitetyillä keinoilla. Tähän joukkoon kuului kuitenkin myös kaksi oppilasta, jotka olivat sitä mieltä, ettei kiusaamiseen puututa ollenkaan tai puututaan vain tiettyjen oppilaiden kohdalla.

O119: "Ei mitenkään."

O215: "Ei mitenkään paitsi jos opettajan lemmikki."

Oppilailla oli kokemuksia myös muista liikuntatilanteissa tapahtuvan kiusaamisen puuttumisen keinoista, joita heidän kokemuksensa mukaan käytettiin usein tai joskus. Yksi raportoitu puuttumisen keino oli vanhemmille kertominen ja vanhempien yhteydenotto kouluun.

O24: "Kerron äitille ja isille."

O49: "Kertomalla vanhemmille."

O118: "Kertomalla vanhemmilleni."

O139: "Äiti laittaa wilma viestin."

O190: "Vanhemmat lähettävät viestin opettajalle."

Toinen raportoitu puuttumisen keino liittyi luokan ulkopuolisten henkilöiden apuun kiusaamiseen puuttumisessa. Kiusaamista selvitettiin rehtorin puhuttelulla tai koulukuraattorin luona.

O113: "Rehtorin puhuttelulla."

O52: "Mennään luokan ulkopuolelle selvittämään asia ja koulukuraattorille."

O126: "Kerron kuraattorille."

Lisäksi oppilaat raportoivat lisää opettajan toimintaan liittyviä puuttumisen keinoja. Tällaisia keinoja olivat opettajan keskustelu pelkästään kiusaajan kanssa, kiusaajan poistaminen tilanteesta, negatiivisen merkinnän antaminen kiusaajalle sekä suuttuminen.

O41: "Opettaja keskustelee kiusaajan kanssa."

O57: "Puhuttelulla."

O112: "Opettaja vie hetkeksiä sen pois."

O115: "Opettaja vie kiusaajan pois liikuntatunnilta."

O160: "Laittamalla wilma merkintä."

O67: "Antaa miinuksen."

O26: "Ope ragee (ragee=suuttuu)."

Muita raportoituja keinoja olivat tilanteesta lähteminen, kiusaamistilanteiden ylös kirjoittaminen ja kiusaajan anteeksipyyntö. Lisäksi kaksi oppilasta kertoi puuttumisen keinoksi väkivallalla itsensä puolustamisen.

O124: "Lähtemällä tilanteesta."

O76: "Kirjoitetaan lapulle kiusaamisen tilanteet."

O59: "Kiusaaja pyytää anteeksi."

O43: "Hakkaamalla toinen, puolustan itseäni."

O75: "Esim. lyömällä ja potkimalla."

Sukupuolten välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero kahden puuttumisen keinon kohdalla (Taulukko 7). Nämä keinot olivat: *opettaja keskustelee kiusaajan ja kiusatun kanssa* ja *opettaja keskustelee kiusaamiseen liittyvistä asioista koko luokan kanssa*. Molempien keinojen kohdalla pojat olivat tyttöihin verrattuna vähemmän tietoisia niiden käytöstä kiusaamiseen puuttumisessa. Tytöt myös kokivat, että kumpaakin keinoista käytettiin useammin. Lisäksi koko luokan kanssa kiusaamisesta keskustelun kohdalla pojat kokivat tyttöjä enemmän, ettei kyseistä puuttumisen keinoa käytetty ikinä. Sukupuolen yhteyden voimakkuus kiusaamiseen puuttumisen keinoihin oli pieni.

Taulukko 7. Sukupuolten väliset erot liikuntatilanteissa tapahtuvan kiusaamisen puuttumisen keinoissa (n = 237)

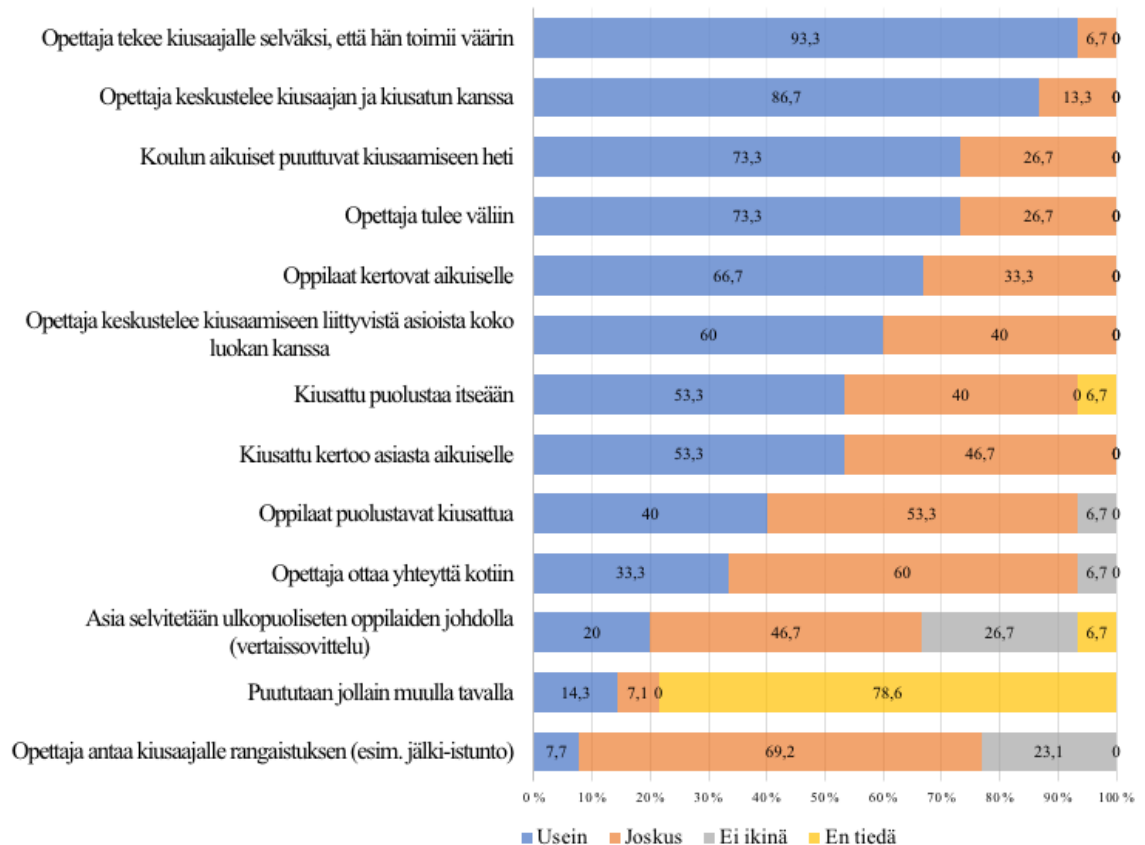
Puuttumisen keino	Sukupuoli	En tiedä (%)	Ei ikinä (%)	Joskus (%)	Usein (%)	X ² (3)	p	V
Opettaja keskustele kiusaajan ja kiusatun kanssa	Tyttö	4,1	0,8	15,4	79,7	7,81	0,05	0,18
	Poika	12,3	3,5	14	70,2			
Opettaja keskustele kiusaamiseen liittyvistä asioista koko luokan kanssa	Tyttö	7,3	6,5	60,2	26	11,18	0,011	0,22
	Poika	15,8	15,8	44,7	23,7			

Myös luokka-asteiden välillä oli merkitsevä ero kahden puuttumisen keinojen yleisyyden kokemisessa (Taulukko 8). *Opettaja ottaa yhteyttä kotiin* keinoon kohdalla 5.–6.-luokkalaiset kokivat sitä tapahtuvan enemmän usein ja 3.–4.-luokkalaiset enemmän joskus. 5.–6.-luokkalaiset olivat vähemmän tietoisia siitä, kertovatko muut oppilaat kiusaamisesta aikuiselle. 3.–4.-luokkalaiset puolestaan kokivat tätä tapahtuvan useammin. Luokka-asteen yhteyden voimakkuus näihin kiusaamisen muotoihin oli pieni.

Taulukko 8. Luokka-asteiden väliset erot liikuntatilanteissa tapahtuvan kiusaamisen puuttumisen keinoissa (n = 239)

Puuttumisen keino	Luokka	En tiedä (%)	Ei ikinä (%)	Joskus (%)	Usein (%)	X ² (3)	p	V
Opettaja ottaa yhteyttä kotiin	3.–4.	37,6	8	40,8	13,6	11,14	0,011	0,22
	5.–6.	36	9,6	25,4	28,9			
Oppilaat kertovat aikuiselle	3.–4.	8,8	4	32	55,2	16,2	0,001	0,26
	5.–6.	23,7	5,3	38,6	32,5			

Opettajien näkemyksen mukaan yleisimmät keinot liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisessa olivat: *opettaja tekee kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin* sekä *opettaja keskustelelee kiusaajan ja kiusatun kanssa* (Kuvio 9). Muita yleisiä keinoja olivat koulun aikuisten puuttuminen kiusaamiseen heti, opettajan väliintulo sekä se, että oppilaat kertovat aikuiselle.

Kuvio 9. Opettajien näkemys kiusaamiseen puuttumisen tavoista alakoulun liikuntatilanteissa (n = 15)

Selkeästi vähiten käytetty keino opettajien näkemyksen mukaan oli rangaistuksen, kuten jälki-istunnon, antaminen kiusaajalle. Muita vähän käytettyjä keinoja olivat asian selvittäminen ulkopuolisten oppilaiden johdolla (vertaissovittelu) ja yhteyden ottaminen kotiin.

Viisi opettajaa vastasi avoimeen kysymykseen kiusaamiseen muulla tavalla puuttumisesta. Heistä kolme nosti esiin muita kiusaamiseen puuttumisen tapoja. Näitä tapoja olivat rehtorin puhuttelu, kasvatuskeskustelu kiusaajan kanssa sekä kuraattorin, terveydenhoitajan tai koulunuorisotyöntekijän tapaaminen. Lisäksi kaksi opettajaa nosti esiin ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä kiusaamisen estämiseksi. Näitä toimenpiteitä olivat esimerkiksi opettajien tekemät joukkuejaot ja yhdessä liikuntapaikoille siirtyminen.

Opettaja 6: ”Rehtori keskustelee oppilaiden kanssa.”

Opettaja 5: ”Rehtorin puhuttelu, kasvatuskeskustelu, kuraattorin, terveydenhoitajan, koulunuorisotyöntekijän tapaaminen.”

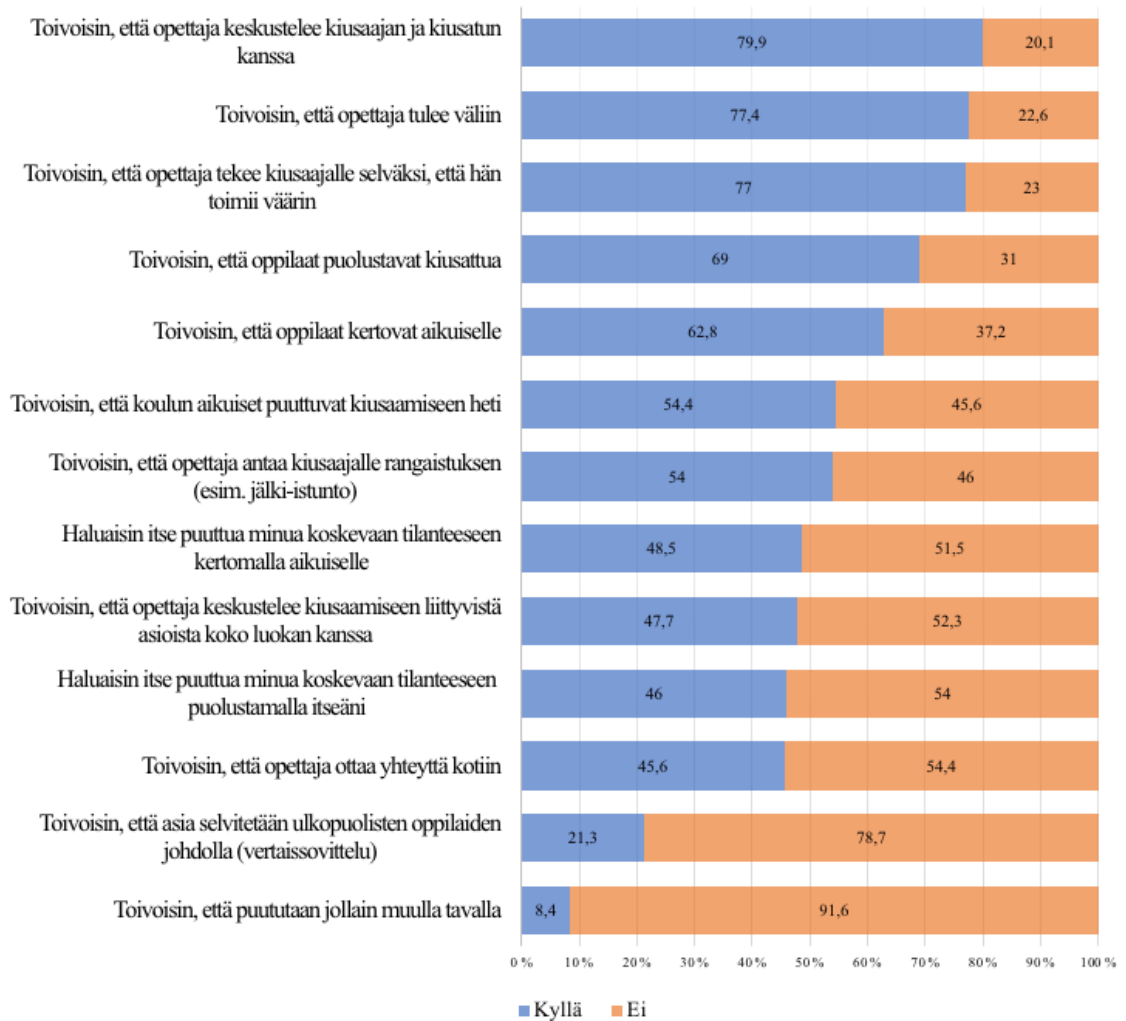
Opettaja 8: ”Kasvatuskeskustelut.”

Opettaja 11: ”Kiusaamistilanteita ei synny, koska opettaja tekee joukkuejaot, liikuntapaikkoihin siirrytään yhdessä ja oppilaat ovat tottuneita monenlaisiin ryhmiin.”

Oppilaiden kokemukset ja opettajien näkemykset liikuntatilanteissa kiusaamisen puuttumisen keinoista olivat samansuuntaisia lukuun ottamatta keinoa *koulun aikuiset puuttuvat kiusaamiseen heti*. Oppilaiden kokemuksen mukaan tämä oli vasta seitsemänneksi yleisin kiusaamiseen puuttumisen keino. Opettajien näkemyksen mukaan se oli kuitenkin kolmanneksi yleisin kiusaamiseen puuttumisen keino ja kaikkien opettajien näkemysten mukaan sitä käytettiin usein tai joskus.

7.5 Oppilaiden toiveet ja opettajien oletus oppilaiden toiveista alakoulun liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisen keinoista

Oppilaiden kolme eniten toivomaa liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisen keinoa liittyivät opettajan toimintaan (Kuvio 10). Toivotuin keino oli opettajan keskustelu kiusaajan ja kiusatun kanssa. Tätä tapaa toivoi 80 prosenttia oppilaista. Seuraavaksi toivotuimpia keinoja olivat opettajan väliin tuleminen ja kiusaajalle kiusaamisen vääryyden selväksi tekeminen.

Kuvio 10. Oppilaiden toiveet kiusaamiseen puuttumisesta alakoulun liikuntatilanteissa (n = 239)

Oppilaiden selkeästi vähiten toivoma keino oli kiusaamisen selvittäminen ulkopuolisten oppilaiden johdolla. Tätä tapaa toivoi vain 21 prosenttia oppilaista. Muita tapoja, joita alle puolet oppilaista toivoi käytettävän, olivat opettajan yhteydenotto kotiin, itsensä puolustaminen, kiusaamiseen liittyvistä asioista keskustelu koko luokan kanssa ja itse aikuiselle kertominen.

Oppilaista kahdeksan prosenttia oli vastannut avoimeen kysymykseen jollain muulla tavalla puuttumisesta. Osa näistä oppilaista oli vastannut, että toivoisivat kiusaamiseen puuttuttavan jollain muulla tavalla, mutta eivät olleet osanneet nimetä toivomaansa tapaa. Tällöin avoin vastauskenttä oli jätetty joko tyhjäksi tai siihen oli vastattu ”En tiedä”. Osa vastauksista oli samoja kuin valmiina olevat vaihtoehdot, mutta hieman eri tavalla muotoiltuna. Tällaisia vastauksia olivat esimerkiksi ”Puututaan joukolla eli kaverit

kertoo jos ei itse pysty.” ja *”Sanomalla: ”Älä kiusaa!”*”. Lisäksi yksi oppilaista toivoi, ettei kiusaamiseen puututtaisi millään tavalla.

O50: ”Ei mitenkään.”

Kaksi oppilasta toivoi puuttumisen sijaan yleistä kohteliaisuutta kiusaamisen ehkäisemiseksi ja kiusaamisen selvittämiseksi. Vastauksissa toivottiin myös, ettei kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta tehtäisi isoa numeroa sekä annettaisiin oppilaan hoitaa mahdollinen kiusaamistilanne itsenäisesti.

O123: ”Että kaikki olisivat ystävällisiä kaikille, vaikka ei olisi hänen kaveri.”

O59: ”Kiusaaja pyytäisi anteeksi kiusatulta ja kiusattu antaisi anteeksi.”

O31: ”Antaa lapsen hoitaa asian itse!”

O181: ”Opettajat selvittäisivät asian, eikä siitä tehtäisi isoa juttua.”

O100: ”Toivoisin, että jos kiusaaja on kiusannut monta kertaa ja vasta sen jälkeen annettaisiin jälki-istunto.”

Varsinaisiksi puuttumisen keinoiksi oppilaat toivoivat kiusaajaan kohdistuvia toimenpiteitä ja vanhemmille kertomista. Lisäksi konkreettiseksi keinoksi mainittiin kiusaamistilanteesta pois lähteminen. Kiusaajaan kohdistuvia toimenpidetoiveita olivat kuraattorin puhuttelu, negatiivisen merkinnän antaminen kiusaajalle ja se, että kiusaaja vaihtaisi koulua.

O32: ”Että kiusaaja vaihtaa koulua.”

O73: ”Antamalla miinuksen.”

O126: ”Kuraattorin puhuttelulla.”

O52: ”Kertomalla vanhemmille.”

O124: ”Lähteä tilanteesta pois.”

Sukupuolten välillä oli merkitsevä ero yhden puuttumisen keinon toivomisessa (Taulukko 9). Tytöt toivoivat poikia enemmän, että opettaja tekee kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin. Sukupuolen yhteyden voimakkuus tämän eron kohdalla oli pieni.

Taulukko 9. Sukupuolten väliset erot kiusaamiseen puuttumisen toiveissa (n = 237)

Toive puuttumisen keinosta	Sukupuoli	Ei toivo (%)	Toivoo (%)	X ² (1)	p	V
Toivoisin, että opettaja tekee kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin	Tyttö	16,3	83,7	6,19	0,013	0,16
	Poika	29,8	70,2			

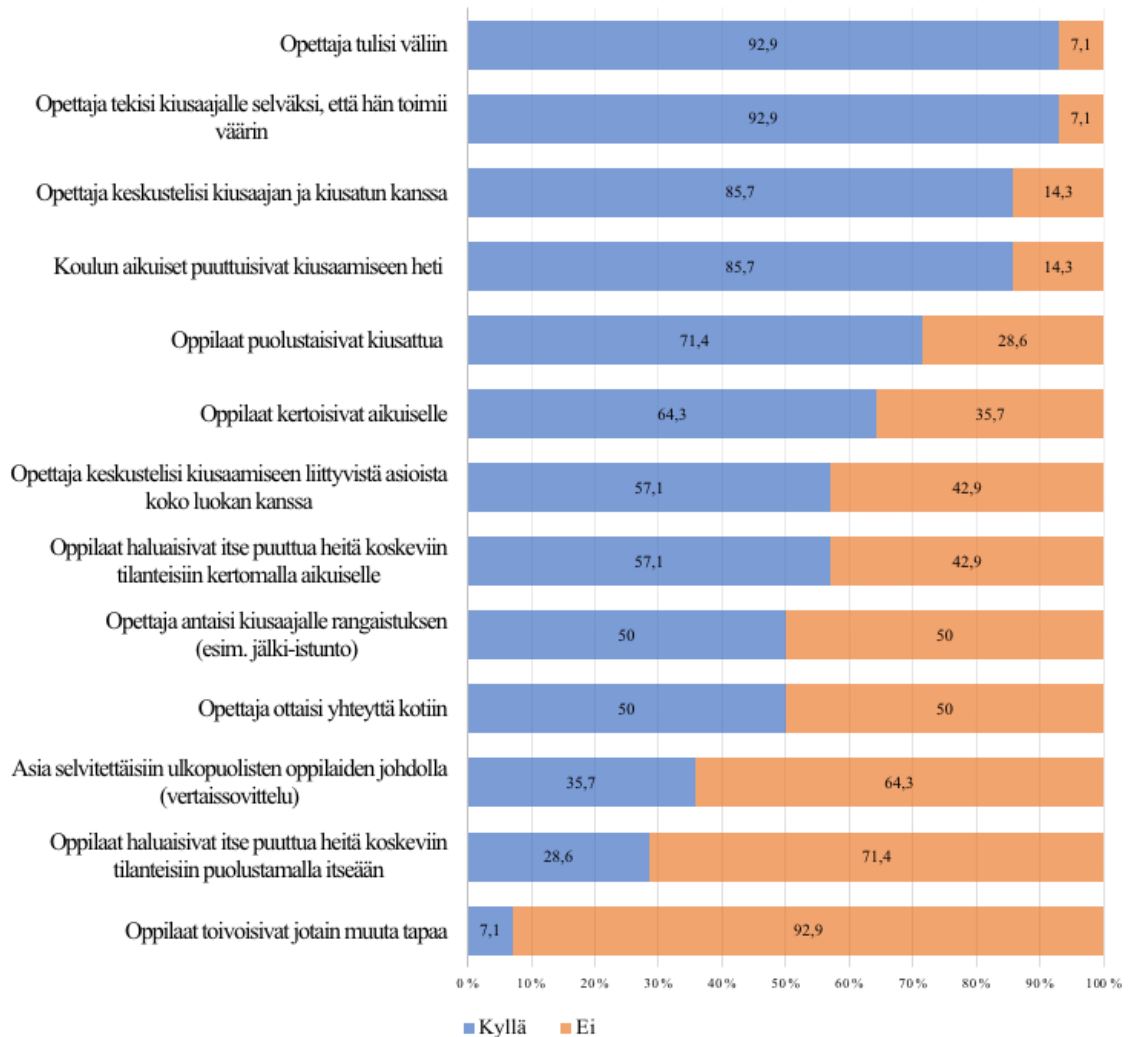
Luokka-asteiden välillä oli merkitsevä ero neljän puuttumisen keinon toivomisessa (Taulukko 10). 3.–4.-luokkalaiset toivoivat 5.–6.-luokkalaisia enemmän, että kiusaamisesta kerrottaisiin aikuisille. Kertominen tapahtuisi joko muiden oppilaiden tai kiusatun omasta toimesta. Lisäksi 3.–4.-luokkalaisilla oli enemmän muita toiveita kiusaamiseen puuttumiseksi. 5.–6.-luokkalaiset puolestaan toivoivat asian selvittämistä ulkopuolisten oppilaiden johdolla 3.–4.-luokkalaisia enemmän. Luokka-asteen yhteyden voimakkuus toiveisiin oli pieni.

Taulukko 10. Luokka-asteiden väliset erot kiusaamiseen puuttumisen toiveissa (n = 239)

Toive puuttumisen keinosta	Luokka	Ei toivo (%)	Toivoo (%)	X ² (1)	p	V
Toivoisin, että asia selvitetään ulkopuolisten oppilaiden johdolla (vertaissovittelu)	3.–4.	84,8	15,2	5,88	0,015	0,16
	5.–6.	71,9	28,1			
Toivoisin, että oppilaat kertovat aikuisille	3.–4.	28,8	71,2	7,98	0,005	0,18
	5.–6.	46,5	53,5			
Haluaisin itse puuttua minua koskevaan tilanteeseen kertomalla aikuiselle	3.–4.	40	60	13,79	0,000	0,24
	5.–6.	64	36			
Toivoisin, että puututaan jollain muulla tavalla, miten	3.–4.	87,2	12,8	6,71	0,010	0,17
	5.–6.	96,5	3,5			

Opettajien oletuksen mukaan oppilaiden eniten toivomat liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisen keinot liittyvät opettajaan tai muihin koulun aikuisiin kiusaamiseen puuttujina (Kuvio 11). Toivotuimmat keinot heidän näkemyksensä mukaan olivat opettajan väliintulo, opettaja tekee kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin, opettajan keskustelu kiusaajan ja kiusatun kanssa sekä koulun aikuisten puuttuminen kiusaamiseen heti. Näiden keinojen jälkeen opettajat näkivät suosituimmiksi toiveiksi muiden

oppilaiden roolin kiusaamiseen puuttumisessa (*oppilaat puolustaisivat kiusattua ja oppilaat kertoisivat aikuiselle*). Opettajien oletuksen mukaan oppilaat puolestaan eivät haluaisi itse puuttua heitä koskeviin tilanteisiin puolustamalla itseään tai selvittää kiusaamista ulkopuolisten oppilaiden johdolla.

Kuvio 11. Opettajien oletus oppilaiden toiveista kiusaamiseen puuttumisesta alakoulun liikuntatilanteissa (n = 15)

Opettajista vain yksi oli vastannut avoimeen kysymykseen, jossa selvitettiin opettajien oletuksia muista oppilaiden toivomista kiusaamiseen puuttumisen keinoista. Tässä vastauksessaan opettaja tuo esiin oletuksen siitä, että oppilaat toivovat opettajan suojelevan heitä kiusamiselta jo ennen kuin varsinaisia tilanteita pääsee syntymään.

Opettaja 15: ”Kiusaamistilanteiden ehkäiseminen, esim. ryhmäjaot”

Oppilaiden toiveet liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisesta ja opettajien oletukset oppilaiden toiveista olivat samanlaisia kolmen toivotuimman keinon kohdalla. Nämä keinot liittyivät opettajan toimintaan kiusaamiseen puuttumisessa: *opettaja tulisi väliin, opettaja tekisi kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin ja opettaja keskustelisi kiusaajan ja kiusatun kanssa*. Samansuuntaista oppilaiden toiveissa ja opettajien oletuksissa oppilaiden toiveista oli myös se, että muiden oppilaiden puuttuminen liikuntatilanteissa kiusaamiseen on toivelistalla korkealla (*oppilaat puolustaisivat kiusattua ja oppilaat kertoisivat aikuiselle*).

Oppilaiden toiveet ja opettajien oletus oppilaiden toiveista erosi toiveen *koulun aikuiset puuttuisivat kiusaamiseen heti* suhteen. Opettajien oletuksen mukaan puuttuminen heti on listalla neljäntenä, mutta oppilaiden toiveissa vasta kuudentena. Oppilaat toivoisivatkin aikuisten sijaan mieluummin muiden oppilaiden puuttuvan kiusaamiseen.

Opettajien oletuksen mukaan oppilaat eivät haluaisi itse puuttua heitä koskeviin tilanteisiin puolustamalla itseään. Tätä ajatteli oppilaiden toivovan vain 27 prosenttia opettajista. Oppilaista kuitenkin 46 prosenttia toivoi tätä keinoa. Vähiten toivotuista keinoista yhteneväistä oli vertaissovittelun ja kotiin yhteydenottamisen vähäinen toivominen.

7.6 Oppilaiden toiveiden kohtaaminen heidän kokemustensa ja opettajien näkemysten kanssa kiusaamiseen puuttumisesta alakoulun liikuntatilanteissa

Vertailtaessa oppilaiden kokemuksia ja toiveita kiusaamiseen puuttumisesta, saatiin selville, puututaanko kiusaamiseen oppilaiden toiveiden mukaisesti. Oppilaiden kokemukset ja toiveet kiusaamiseen puuttumisesta olivat kolmen ensimmäisen keinon kohdalla yhteneväiset. Nämä olivat opettajan toimintaan liittyviä keinoja: keskustelu kiusaajan ja kiusatun kanssa, väliin tuleminen ja kiusaajalle väärin toimimisen selväksi tekeminen. Yhteneväistä oli myös se, että vertaissovittelua oli sekä toivottu että käytetty oppilaiden kokemuksen mukaan vähän.

Yksi eroavaisuus toteutuman ja toiveiden välillä oli rangaistuksen antamisessa kiusaajalle. Tätä kiusaamiseen puuttumisen keinoa toivoi 54 prosenttia oppilaista ja se oli seitsemänneksi toivotuin puuttumisen keino. Oppilaiden kokemuksen mukaan se oli kuitenkin vähiten käytetty puuttumisen keino.

Toinen ero oppilaiden kokemusten ja toiveiden välillä liittyi muihin oppilaisiin kiusaamiseen puuttujina. Oppilaista 69 prosenttia toivoi, että oppilaat puolustaisivat kiusattua ja se oli neljänneksi toivotuin puuttumisen keino. Tätä kuitenkin koki tapahtuvan usein vain 21 prosenttia oppilaista ja sen koettiin olevan vasta yhdeksänneksi yleisin kiusaamiseen puuttumisen keino.

Opettajien näkemyksiä käytetyistä keinoista ja oppilaiden toiveita kiusaamiseen puuttumisen keinoista vertailtiin, jotta saatiin selville, puuttuvatko opettajat kiusaamiseen oppilaiden toivomalla tavalla. Kaksi ensimmäistä oppilaiden toivetta *toivoisin, että opettaja keskustele kiusaajan ja kiusatun kanssa* ja *toivoisin, että opettaja tulisi väliin* olivat opettajien näkemyksen mukaan käytetyimpiä puuttumisen keinoja.

Eroja oppilaiden toiveissa ja opettajien näkemyksissä oli heti puuttumisessa ja rangaistuksen antamisessa kiusaajalle. Opettajien näkemyksen mukaan heti puuttuminen oli kolmanneksi yleisin puuttumisen keino, kun oppilaiden toiveissa se oli vasta kuudes. Rangaistuksia kiusaajalle oppilaat toivoivat enemmän kuin opettajat oman näkemyksensä mukaan antoivat. Rangaistukset olivat oppilaiden seitsemänneksi toivotuin keino ja niitä toivoi 54 prosenttia oppilaista. Opettajista rangaistuksia käytti usein vain kahdeksan prosenttia ja 23 prosenttia ei käyttänyt rangaistuksia ikinä. Rangaistukset olivatkin opettajien vähiten käyttämä liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumiseen keino.

Vertailemalla opettajien näkemystä käytetyistä puuttumisen keinoista ja oletuksia oppilaiden toiveista puuttumiseen saatiin selville, puuttuvatko opettajat kiusaamiseen siten, kuinka olettavat oppilaiden toivovan. Pääsääntöisesti opettajat puuttuivat kiusaamiseen tavoilla, joita näkivät oppilaiden toivovan. Opettajat eivät kuitenkaan antaneet rangaistuksia kiusaajille usein, vaikka 50 prosenttia heistä koki oppilaiden toivovan tätä tapaa kiusaamiseen puuttumisessa.

7.7 Yhteenveto päätuloksista

Eniten liikuntatilanteissa kiusaamista esiintyi liikuntatunneilla pelien ja leikkien aikana sekä välitunneilla liikunnallisten pelien ja leikkien aikana. Yleisimmiksi kiusaamismuodoiksi koettiin hännääminen ja ärsyttäminen sekä nimittely ja haukkuminen. Kiusaamisesta ei aina oltu tietoisia ja vähiten siitä tiesivät muut opettajat. Käytetyimmät puuttumisen keinot liittyivät opettajien toimintaan ja näitä keinoja myös toivottiin eniten.

Kaiken kaikkiaan 3.–4.-luokkalaiset kokivat kiusaamista enemmän kuin 5.–6.-luokkalaiset. Sukupuolten välillä eroavaisuuksia ei ollut näin paljon, mutta esimerkiksi porukan ulkopuolelle jättäminen ja selän takana pahaa puhuminen olivat yleisempiä kiusaamismuotoja tyttöjen keskuudessa.

Opettajien näkemys kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta oli yleisesti linjassa oppilaiden kokemusten kanssa. Kiusaamiseen myös puututtiin pääsääntöisesti oppilaiden toivomalla tavalla. Koulumatkoilla oppilaat kuitenkin kokivat kiusaamista enemmän kuin opettajat olettivat ja heti puuttuminen oli opettajien mielestä yleisempää kuin oppilaiden kokemuksen mukaan. Lisäksi oppilaat toivoivat enemmän rangaistusten käyttöä.

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää alakoulun liikuntatilanteissa tapahtuvaa kiusaamista ja siihen käytettyjä puuttumisen keinoja. Tutkimuksessa selvitettiin, missä koulun liikuntatilanteissa alakoulun 3.–6.-luokkalaiset kokevat kiusaamista ja kuinka usein kiusaamista kussakin tilanteessa esiintyy. Lisäksi selvitettiin kiusaamistapoja ja niiden yleisyyttä. Liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumista tutkittiin selvittämällä kiusaamisesta tietoiset henkilöt, oppilaiden ja opettajien kokemuksen mukaan käytetyt kiusaamisen puuttumisen keinot sekä oppilaiden toiveet puuttumisen keinoista ja opettajien oletukset oppilaiden toiveista.

8.1 Kiusaamisen määrä liikuntatilanteissa ja kiusaamisen muodot

Kaiken kaikkiaan koulukiusaamisen kohteeksi joutuu 5–15 prosenttia peruskoululaisista (Salmivalli 2010, 17). Tässä tutkimuksessa ei suoraan tutkittu kiusaamista kokeneiden oppilaiden kokonaismäärää vaan keskityttiin eri liikuntatilanteissa koettuun kiusaamiseen ja sen muotoihin. Tutkimus antaa kuitenkin viitteitä siitä, ettei kiusaaminen liikuntatilanteissa ole ainakaan vähäisempää muuhun koulupäivään verrattuna. Esimerkiksi välitunneilla säännöllistä kiusaamista koki seitsemän prosenttia oppilaista ja kaikissa liikuntatilanteissa hännäämistä ja ärsyttämistä kohtasi säännöllisesti kymmenen prosenttia oppilaista.

Tutkimuksen tulosten perusteella nuoremmat oppilaat vaikuttavat kokevan kiusaamista liikuntatilanteissa vanhempia oppilaita enemmän. 3.–4.-luokkalaiset kokivat kiusaamista kaikella tavalla enemmän 5.–6.-luokkalaisiin verrattuna. He kokivat määrällisesti enemmän kiusaamista eri liikuntatilanteissa sekä kohtasivat enemmän eri kiusaamisen muotoja. Onkin todettu, että alakoulussa nuoremmat oppilaat kokevat kiusaamista enemmän vanhempiin oppilaisiin verrattuna (Salmivalli 2010, 18).

Nuorempien oppilaiden suurempaa liikuntatilanteissa tapahtuvaa kiusaamistilanteiden määrää saattaa selittää nuorempien oppilaiden suurempi fyysinen aktiivisuus. Tutkimuksissa on havaittu, että fyysinen aktiivisuus koululaisilla vähenee iän myötä. Muun muassa päivittäisen kokonaisliikunnan, päivittäisten askelten ja välituntiliikunnan

määrät vähenevät, mitä vanhempi koululainen on kyseessä. (Husu, Jussila, Tokola, Vähä-Ypyä & Vasankari 2019, 33–34; Rajala, Kämppi, Hakonen, Haapala & Tammelin 2019, 96.)

Välitunnit vaikuttaisivat olevan erityisen alttiita kiusaamiselle, sillä niissä esiintyi eniten säännöllistä kiusaamista. Monet alakoulussa vierailleet ovat varmasti huomanneet, että välitunnin toiminta ja valvonta ovat koulun muihin tilanteisiin nähden vähemmän kontrolloituja. Tämä saattaa osaltaan selittää välitunneilla esiintyvän säännöllisen kiusaamisen määrää. Valvonnan ollessa löyhempää on helpompi kiusata ilman, että koulun aikuiset huomaavat tilannetta, eikä kiusaamiseen näin ollen myöskään puututa ainakaan aikuisten toimesta.

Tässä tutkimuksessa liikuntatunnilla joukkuejakojen aikana kiusaaminen ei noussut yhtä vahvasti esiin kuin aiemmissa tutkimuksissa (Hakanen & Järviö 2011; Hedborg & Rytönen 2014; Rätty 1999). Tämä voi johtua siitä, että nykyään pyrkimyksenä on kiusaamisen ennaltaehkäisy tällaisissa tilanteissa (Lyyra ym. 2019, 93). Myös tässä tutkimuksessa osa opettajista kertoi ehkäisevänsä kiusaamistilanteita ennakkoon suunnittelemalla.

Koulumatkojen kohdalla oppilaiden ja opettajien näkemykset erosivat toisistaan. Opettajien näkemyksen mukaan liikunnallisilla koulumatkoilla ei kiusattu yhtä paljon kuin oppilaiden kokemuksen mukaan kiusaamista tapahtui. Tämä on ymmärrettävää, sillä opettaja ei ole koulumatkoilla läsnä ja saa kiusaamisen tietoonsa vain, jos oppilaat kertovat siitä tai vanhemmat ottavat yhteyttä kouluun.

Alakoulun liikuntatilanteissa kiusaamisen muodoista esiintyi yleisimmin hännäämistä ja ärsyttämistä, nimittelyä ja haukkumista, selän takana pahan puhumista sekä porukan ulkopuolelle jättämistä. Nämä yleisimmiksi koetut kiusaamisen muodot noudattavat samaa linjaa kuin kiusaamisessa yleensäkin. Erityisesti sanallinen kiusaaminen eli nimittely ja haukkuminen on havaittu yleiseksi kiusaamismuodoksi molemmilla sukupuolilla. Lisäksi aiemmissa tutkimuksissa epäsuora kiusaaminen, kuten porukan ulkopuolelle jättäminen ja pahan puhuminen selän takana, ovat olleet yleisempiä tyttöjen keskuudessa. (Herkama 2012, 89, 152; Salmivalli 1998b, 12.) Tämän tutkimuksen tulokset noudattivat siis samaa linjaa aiemman tutkimuksen kanssa.

8.2 Liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttuminen

Kiusaamiseen puuttumisen lähtökohta on siitä tietäminen (Salmivalli 2010, 47). Tässä tutkimuksessa oppilaiden kokemuksen mukaan kaverit ja oman luokan opettaja olivat tietoisimpia kiusaamisesta. Mielenkiintoista oli, että oppilaiden mielestä edes kiusaaja ja kiusattu eivät aina olleet tietoisia kiusaamisesta. Tätä voi selittää aiemmissa tutkimuksissa esiin tullut tieto siitä, että kiusaajan toimintaa ei välttämättä pidetä tahallisenä ja tietoisena. Oppilaat saattavat tällöin ajatella, että kiusaaja toimii vahingossa, eikä hänen tarkoituksenaan ole loukata ja satuttaa kiusattua. (Herkama 2012, 77.) Voi olla myös niin, ettei kiusattukaan aina ymmärrä joutuneensa kiusaamisen kohteeksi.

Opettajan rooli kiusaamiseen puuttumisessa nousi tärkeäksi. Tietoisuuden lisäksi myös käytetyimmät liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisen keinot sekä toiveet puuttumisen keinoista liittyivät opettajan toimintaan kiusaamiseen puuttujana. Samat keinot nousivat esille sekä oppilaiden kokemuksissa ja toiveissa että opettajien näkemyksessä ja oletuksessa oppilaiden toiveista. Oppilaan ja opettajan välisen vuorovaikutuksen on todettu olevan merkittävä väylä kiusaamisesta kertomiselle. Opettajan tulisikin olla läsnä siten, että oppilaiden on mahdollista tulla kertomaan kiusaamisesta myös ilman muiden oppilaiden läsnäoloa. Tällaisen huomaamattoman kertomisen mahdollistaa esimerkiksi viipyminen luokassa oppitunnin tai koulupäivän jälkeen. (Hamarus 2008, 117.) Opettajan tulisi lisäksi olla valppaana ja tarkkailla oppilaiden välistä vuorovaikutusta siltä varalta, että kiusaamista tapahtuu, mutta siitä ei uskalleta kertoa (Salmivalli 1998a, 164).

Oman luokan opettajan lisäksi kiusaamiseen puuttumisessa suuri rooli on oppilaan kavereilla, joiden koettiin tietävän kiusaamisesta paljon. Oppilaat myös toivoivat muiden oppilaiden puuttuvan kiusaamiseen enemmän kuin he kokivat sitä tällä hetkellä tapahtuvan. Muiden oppilaiden kiusaamiseen puuttumista saattaa estää esimerkiksi pelko joutua itse kiusatuksi. Opettajien tulisikin käsitellä kiusaamista ja siihen puuttumista pelkän kiusaajan sijaan koko luokan kanssa. Oppilaille tulee antaa keinoja osoittaa, ettei kiusaaminen ole oikein ja painottaa, että kaikilla oppilaille on mahdollisuus vaikuttaa kiusaamisen loppumiseen. (Salmivalli 2010, 68.)

Kiusaamiseen puuttumisen keinoista vertaissovittelu herätti lomakkeen täyttöhetkellä oppilaissa kysymyksiä. Monelle oli epäselvää, mitä asian selvittäminen ulkopuolisten oppilaiden johdolla oikein tarkoitti. Oppilaat kertoivat sitä käytettävän vähän, eikä sitä myöskään toivottu käytettäväksi. Keino ei siis vaikuttaisi olevan vielä kovin tehokkaassa käytössä kouluissa. Vertaissovittelun vierastaminen saattaa johtua siitä, että se oli monelle oppilaalle vieras keino kiusaamisen selvittämiseen, eikä heillä ollut kunnollista käsitystä sen toiminnasta.

Opettajien raportoimista keinoista päätellen yhteyden ottaminen kotiin liikuntatilanteissa kiusaamiseen puuttumisessa vaikuttaisi olevan melko vähäistä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan opettajan tai rehtorin on ilmoitettava koulussa tapahtuneesta kiusaamisesta osallisten huoltajille (POPS 2014, 79). Nykypäivänä vanhemmat saattavat kuitenkin huolestua helposti ja ylireagoida lastaan koskeviin asioihin. Tästä syystä opettajat mahdollisesti yrittävät selvittää pienimmät yksittäiset tilanteet koulussa oppilaiden kesken ilman vanhempien ottamista mukaan asiaan. Yksittäisiä tilanteita saattaa olla myös niin paljon, etteivät opettajan resurssit riitä niistä kaikista ilmoittamiseen.

Opettajat puuttuivat kiusaamiseen pääsääntöisesti oppilaiden toivomalla tavalla. Oppilaat kuitenkin toivoivat enemmän rangaistuksia kiusaajalle. Opettajat tiedostivat tämän toiveen, mutta eivät silti käyttäneet keinoja. Opettajien näkökulmasta rangaistuksen antaminen ei luultavasti ratkaise ongelmaa. Kiusatun näkökulmasta tarkasteltuna rangaistuksen antaminen voisi kuitenkin viestittää konkreettisesti, että opettaja on tehnyt toimenpiteitä kiusaamisen lopettamiseksi.

Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että kiusaamiseen puututaan samalla tavalla luokka-asteesta riippumatta. Luokka-asteiden välillä oli merkitsevä ero vain kahden kiusaamiseen puuttumisen keinon kohdalla. Vanhempien oppilaiden kokemuksen mukaan opettajat ottavat enemmän yhteyttä kotiin ja nuorempien oppilaiden mukaan oppilaat kertovat kiusaamisesta useammin aikuiselle. Toiveiden kohdalla eroja oli kuitenkin enemmän. Herääkin kysymys, pitäisikö kiusaamiseen puuttumisen keinoja valita enemmän luokkatason mukaan? Esimerkiksi 5.–6.-luokkalaiset toivoivat vertaissovittelua käytettävän 3.–4.-luokkalaisia enemmän.

8.3 Tulosten hyödyntämismahdollisuudet ja jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksen avulla saatiin tietoa alakoulun liikuntatilanteissa kiusaamisesta sekä oppilaiden että opettajien näkökulmasta. Lisäksi selvitettiin, miten oppilaiden ja opettajien kokemukset ja näkemykset kohtasivat. Tulokset auttavat opettajia tunnistamaan kiusaamistilanteita entistä paremmin, jolloin niihin puuttuminen on helpompaa. Opettajat saavat tuloksista myös arvokasta tietoa siitä, miten oppilaat haluaisivat kiusaamiseen puuttuttavan.

Oppilaita tutkimus hyödyttää toivottavasti niin, että kiusaamista on vähemmän ja siihen puututaan toivottavalla tavalla. Kiusaamisen väheneminen lisää koulussa ja liikuntatilanteissa viihtymistä, jolloin liikuntainnostus ei pääse laskemaan. Tällöin liikunnasta saatavat hyödyt oppimiseen ja terveyteen mahdollisesti lisääntyvät.

Kiusaaminen vaikuttaisi olevan monimutkainen ilmiö, joten sitä on syytä tutkia lisää myös liikuntatilanteissa. Entistä yleistettävämpien tulosten saamiseksi olisi hyödyllistä laajentaa aineistoa niin määrän kuin alueellisen kattavuudenkin suhteen. Tutkittavien luokkien lisääminen toisi mukaan myös suuremman määrän tutkittavia opettajia.

Laadullisten menetelmien käyttäminen tutkimuksessa tukisi liikuntatilanteissa tapahtuvan kiusaamisen syvällisempää ymmärtämistä. Lisäksi tässä tutkimuksessa tutkittiin kaikkia oppilaita. Kiusatun rooliin ja kiusaamisen kokemukseen päästäisiin syvällisemmin käsiksi tutkimalla juuri liikuntatilanteissa kiusattuja ja heidän kokemuksiaan ja toiveitaan aiheesta.

Toisaalta voisi olla mielenkiintoista tutkia myös liikuntatilanteissa kiusaajia ja päästä tällä tavoin paremmin käsiksi kiusaajan ajatusmaailmaan, liikunnassa kiusaamisen syihin sekä keinoihin, jotka tehoavat kiusaajaan parhaiten. Tällä tavoin opettajien voisi olla helpompi löytää myös tehokkaampia kiusaamiseen puuttumisen keinoja.

Tässä tutkimuksessa tuli avoimissa vastauksissa ilmi muun muassa rehtorin, terveydenhoitajan, koulun nuorisotyöntekijän ja koulukuraattorin sekä vanhempien tuki kiusaamisen selvittelyssä. Tulevissa tutkimuksissa voisikin tehokkaammin ottaa mukaan opettajien tietoisuuden lisäksi koko koulun aikuisten sekä vanhempien tietoisuuden

kiusaamisesta. Samalla voitaisiin tutkia, millaisia yhteistyökeinoja koulun eri aikuisilla on keskenään sekä kotien kanssa tehtävään kiusaamisen kitkemiseen ja tilanteiden selvittelyyn.

LÄHTEET

Aarnos, E. 2003. Opettaja intervention taitajana: näkökulmana kiusaamiseen puuttuminen. Teoksessa L. Isosomppi & M. Leiwo (toim.) Opettaja vaikuttajana? Juhlaseminaari Professori Juhani Aaltosen 60-vuotispäivänä 5.2.2002. Tutkimuksia 1. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutti, 80–92.

Aira, A., Turpeinen, S. & Laine, K. 2019. Valtakunnallinen verkosto koulujen toiminnan tukena. Liikkuva koulu -ohjelman kehittyminen ja kärkihankkeen toteutus. LIKES-tutkimuskeskus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 355.

Berg, P. & Kokkonen, M. 2016 Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 186. Helsinki.

Berg, P. & Piirtola, M. 2014 Lasten ja nuorten liikuntatutkimus Suomessa – tutkimuskatsaus 2000–2012. Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuksia ja selvityksiä 10. Helsinki

Cohen, J. 1988. Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences, 2nd Edition. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Hakanen, T. & Järviö, N. 2011. "...Ne taklas mua, vaikka olin niiden joukkueessa": narratiivinen tutkimus koulukiusaamisen merkityksestä aikuisiän liikuntamotiiveihin. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Hamarus P. 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä - yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.

Hedborg, H. & Rytönen, V. 2014. Kiusaaminen yläkoulun liikuntatunneilla. Turun yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma.

Herkama, S. 2012. Koulukiusaaminen: Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaissuhteissa. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirvensalo, M., Jaakkola, T., Sääkslahti, A. & Lintunen, T. 2016. Koettu liikunnallinen pätevyys ja koetut esteet. Teoksessa S. Kokko & A. Mehtälä (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:4, 36 – 40.

Husu, P., Jussila, A., Tokola, K., Vähä-Ypyä, H. & Vasankari, T. 2019. Objektivisesti mitatun liikkumisen, paikallaanolon ja unen määrä. Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1, 29 – 40.

Huttunen, J. 2018. Terveysliikunta – kuntoa, terveyttä ja elämänlaatua. Lääkärikirja Duodecim. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00934 (Viitattu 1.4.2019)

Junkala, P. & Lallukka, K. 2012. Yhteiset kentät? Puheita ja tekoja vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhdenvertaisen liikunnan ja urheilun edistämiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2012. Helsinki.

Kallio, J., Hakonen, H. & Tammelin, T. 2019. Koulu ja koululiikunta. Koulumatkaliikunta. Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019, 98–100.

Kallio, J., Turpeinen, S. & Tammelin, T. 2015. Aktiiviset koulumatkat. Tulostiivistelmä. LIKES-tutkimuskeskus.

Kankkunen, P., Harinen, P., Nivala, E. & Tapio, M. 2010. Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisu 36/2010. Helsinki.

Kantomaa, M., Syväoja, H., Sneck, S., Jaakkola, T., Pyhälä, K. & Tammelin, T. 2018. Koulupäivän aikainen liikunta ja oppiminen. Tilannekatsaus tammikuu 2018. Opetushallitus ja Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES. Raportit ja selvitykset 2018:1.

KiVa Koulu 2019. Tutkimus. <http://www.kivakoulu.fi/tutkimus> (Viitattu 12.4.2019)

Kokko, S., Martin, L., Villberg, J., Ng, K. & Mehtälä, A. 2019. Itsearvioitu liikunta-aktiivisuus, ruutuaika ja sosiaalinen media sekä liikkumisen seurantalaitteet ja -sovellukset. Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1, 15–25.

Kokkonen, M. 2012. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:5. Helsinki

Käypä hoito. 2015. Liikuntaan liittyviä määritelmiä.

<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus?id=nix01203&suositusid=hoi50075> (Viitattu 12.9.2018)

Lepola, J., Punna, T. & Poskiparta, E. 2006. Mikä selittää kuullun ja luetun ymmärtämisen taitojen kehitystasoa? Teoksessa J. Lepola & M. Hannula (toim.) Kohti koulua – kielellisten, matemaattisten ja motivationaalisten valmiuksien kehitys. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A:205, 63–94.

Leskinen, E. & Vinberg, I. 2017. Viidennen luokan oppilaiden kokemat kiusaamistilanteet alakoulun liikunnassa. Turun yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kandidaatintutkielma. Julkaisematon.

Liikuntalaki 2015. 390/10.4.2015.

Lyyra, N., Heikinaro-Johansson, P. & Palomäki, S. 2019. Koulu ja koululiikunta. Lasten ja nuorten kokemuksia liikunnanopetuksesta. Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1, 89–93.

Nummenmaa, L. 2009. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.

Nummenmaa, L., Holopainen, M. & Pulkkinen, P. 2016, Tilastollisten menetelmien perusteet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Opetushallitus. 2018. Move! -fyysisen toimintakyvyn seurantajärjestelmä. www.edu.fi/move. (Viitattu 13.09.2018)

Opetusministeriö. 2010. Liikkuva koulu -hanke. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:4. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75599/tr4.pdf?sequence=1> (Viitattu 17.1.2018)

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16. Helsinki.

Opetusministeriö ja Nuori Suomi ry. 2008. Fyysisen aktiivisuuden suositukset 7–18-vuotiaille kouluikäisille. http://www.ukkinstituutti.fi/filebank/1477-Fyysisen_aktiivisuuden_suositus_kouluikaisille.pdf (Viitattu 18.01.2018)

Palomäki, S., Heikinaro-Johansson, P. & Lyyra, N. 2019. Koulu ja koululiikunta. Liikunnan opetuksen tuntimäärät ja oppilaiden arvosanat. Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1, 85–88.

Perttula, J. 2006. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Vantaa: Dialogia Oy, 115–162.

Perälä, S. & Pispala, J. 2015. Koulukiusaamisen yhteys fyysisen aktiivisuuden määrään sekä vapaa-ajan liikuntamotiiveihin 8.- ja 9.-luokkalaisilla. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45959/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201505201915.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Viitattu 14.09.2018)

POPS 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

POPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Rainham, D., Bates, C., Blanchard, C., Dummer, T., Kirk, S. & Shearer, C. 2012. Spatial Classification of Youth Physical Activity Patterns. *American Journal of Preventive Medicine* 42 (5), e87–e96.

Rajala, K., Haapala, H., Kämppi, K., Hakonen, H. & Tammelin, T. 2016. Koulupäivän aikainen liikunta. Teoksessa S. Kokko & A. Mehtälä (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:4, 46–50.

Rajala, K., Kämppi, K., Hakonen, H., Haapala, H. & Tammelin, T. 2019. Koulu ja koululiikunta. Välituntiliikunta. Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1, 94–97.

Räty T. 1999. Koulukiusaaminen liikuntatunneilla. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Pro gradu - tutkielma.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/9388/1729.pdf?sequence=1>
 (Viitattu 20.10.2016)

Salmivalli, C. 1998a. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Tampere: Tammerpaino Oy.

Salmivalli, C. 1998b. Not only bullies and victims. Participation in harassment in school classes: Some social and personality factors. Turun yliopiston julkaisusarja B 255. Turku: Yliopistopaino.

Salmivalli 2008. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Syväoja, H. & Jaakkola, T. 2017. Liikunta, kognitiivinen toiminta ja koulumenestys. Teoksessa T. Jaakkola, J. Liukkonen & A. Sääkslahti (toim.) Liikuntapedagogiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 234–253.

Syväoja, H., Kantomaa, M., Laine, K., Jaakkola, T., Pyhältö, K. & Tammelin, T. 2012. Liikunta ja oppiminen. Tilannekatsaus - lokakuu 2012. Opetushallitus. Muistiot 2012:5.

Tammelin, T., Kulmala J., Hakonen H. & Kallio J. 2015. Koulu liikuttaa ja istuttaa. Liikkuva koulu -tutkimuksen tuloksia 2010–2015. Tutkimustiivistelmä. LIKES-tutkimuskeskus.

https://liikkuvakoulu.fi/sites/default/files/liikkuvakoulu_koulu_liikuttaa_ja_istuttaa_4s.pdf (Viitattu 13.09.2018)

TEKO 2019a. Terve koululainen. Fyysinen aktiivisuus.

<https://www.tervekoululainen.fi/ylakoulu/fyysinen-aktiivisuus/> (Viitattu 1.4.2019)

TEKO 2019b. Terve koululainen. Fyysinen aktiivisuus. Liikunnan vaikutukset.

<https://www.tervekoululainen.fi/ylakoulu/fyysinen-aktiivisuus/liikunnan-vaikutukset/> (Viitattu 1.4.2019)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Kouluerveyskysely.

https://www.thl.fi/documents/10531/2851931/KTK17_alakoulu_FIN_luonnos6.pdf/627614cc-9786-4a90-a74e-ec7e58788109 (Viitattu 26.10.2016)

Tuloskortti 2016. Lasten ja nuorten liikunta Suomessa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 318. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.

Tuloskortti 2018. Lasten ja nuorten liikunta suomessa. LIKES-tutkimuskeskus.

Tähtinen, J., Laakkonen, E. & Broberg, M. 2011. Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja C:20.

Valtioneuvosto 2012. Asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta. 422/2012.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120422#Lidp446202528> (Viitattu 16.09.2018)

Valtioneuvosto 2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

Valtioneuvosto 2016. Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi 2015–2019.

<https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/321857/Toimintasuunnitelma+strategisen+hallitusohjelman+k%C3%A4rkihankkeiden+ja+reformien+toimeenpanemiseksi+2015%E2%80%932019%2C+p%C3%A4ivitys+2016/305dcb6c-c9f8-4aca-bbbb-1018cd7a1fd8>
(Viitattu 10.11.2016)

Weiss, M. 2013. Back to the Future: Research trends in youth motivation and physical activity. *Pediatric Exercise Science* 25, 561–572.

Wiss, K., Hakamäki, P., Hietanen-Peltola, M., Koskinen, H., Laitinen, K., Manninen, M., Saaristo, V. & Ståhl, T. 2016. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa – TEA 2015. Tilastokatsaus 2/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130509/Tilastokatsaus_peruskoulut_2016_nett.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 13.09.2018)

World Health Organisation 2010. Global Recommendations on Physical Activity for Health. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44399/1/9789241599979_eng.pdf
(Viitattu 01.04.2017)

Yhdenvertaisuuslaki 2014. 1325/30.12.2014.

LIITTEET

Liite 1: Oppilaiden kyselylomake

Kiusaamistilanteet alakoulun liikunnassa

1. Koulu: _____ 2. Luokka: _____

3. Sukupuoli: Tyttö Poika

Tällä kyselyllä tutkitaan kiusaamista **liikuntatilanteissa**. Vastaa kysymyksiin kuluvan lukuvuoden pohjalta.

4. Kuinka usein sinua on kiusattu seuraavissa **liikuntatilanteissa**? Rastita.

	Ei koskaan	Kerran vuodessa	Muutamana kerran vuodessa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa	Monta kertaa viikossa	Joka päivä
Liikuntatunnille siirryttäessä							
Liikuntatunnilla pukuhuoneessa							
Liikuntatunnilla pelien, leikkien tai muiden harjoitusten aikana							
Liikuntatunnilla joukkuejakojen aikana							
Välitunnilla liikunnallisten leikkien tai pelien aikana							
Liikunnallisesti (esim. kävellen tai pyörällä) tapahtuvan koulumatkan aikana							
Koulun järjestämien liikuntatapahtumien aikana (esim. liikuntapäivät ja turnaukset)							
Oppitunneilla tapahtuvien taukojumppien aikana							
Oppitunneilla liikuntaa vaativien tehtävien aikana							

5. Kuinka usein sinua on kiusattu **liikuntatilanteissa** seuraavilla tavoilla? Rastita.

	Ei koskaan	Kerran vuodessa	Muutamana kerran vuodessa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa	Monta kertaa viikossa	Joka päivä
LIIKUNTATILANTEISSA	Nimitelty, haukuttu						
	Tehty naurunalaiseksi						
	Hämätty, ärsytetty						
	Tönitty, kaadettu, lyöty tai potkittu						
	Pilottettu, rikottu tai varastettu tavaroita tai vaatteita						
	Jätetty porukan ulkopuolelle						
	Puhuttu pahaa selän takana						
	Laitettu liikkeelle ilkeitä juoruja						
	Uhkailtu						
	Pakotettu tekemään asioita, joita et halua						
Sosiaalisessa mediassa liikuntatilanteisiin liittyen (esim. WhatsApp, YouTube, Snapchat, Instagram)							

6. Kuka on tiennyt **liikuntatilanteissa** tapahtuvasta kiusaamisesta? Rastita.

	Usein	Joskus	Ei ikinä	En tiedä
Kiusaaja ja kiusattu				
Kaverit				
Muut oppilaat				
Oman luokan opettaja				
Muut opettajat				

7. Miten luokassanne puututaan **liikuntatilanteissa** tapahtuvaan kiusaamiseen? Rastita.

	Usein	Joskus	Ei ikinä	En tiedä
Opettaja tulee väliin				
Opettaja antaa kiusaajalle rangaistuksen (esim. jälki-istunto)				
Opettaja keskustelee kiusaajan ja kiusatun kanssa				
Opettaja keskustelee kiusaamiseen liittyvistä asioista koko luokan kanssa				
Opettaja ottaa yhteyttä kotiin				
Opettaja tekee kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin				
Koulun aikuiset puuttuvat kiusaamiseen heti				
Asia selvitetään ulkopuolisten oppilaiden johdolla (vertaissovittelu)				
Oppilaat puolustavat kiusattua				
Oppilaat kertovat aikuiselle				
Puutun itse minua koskevaan tilanteeseen puolustamalla itseäni				
Puutun itse minua koskevaan tilanteeseen kertomalla aikuiselle				
Puututaan jollain muulla tavalla. Miten? _____				

8. Miten *toivoisit* **liikuntatilanteissa** tapahtuvaan kiusaamiseen puuttuttavan? Voit valita useamman vaihtoehdon. Rastita.

☐	Toivoisin, että opettaja tulee väliin
☐	Toivoisin, että opettaja antaa kiusaajalle rangaistuksen (esim. jälki-istunto)
☐	Toivoisin, että opettaja keskustelee kiusaajan ja kiusatun kanssa
☐	Toivoisin, että opettaja keskustelee kiusaamiseen liittyvistä asioista koko luokan kanssa
☐	Toivoisin, että opettaja ottaa yhteyttä kotiin
☐	Toivoisin, että opettaja tekee kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin
☐	Toivoisin, että koulun aikuiset puuttuvat kiusaamiseen heti
☐	Toivoisin, että asia selvitetään ulkopuolisten oppilaiden johdolla (vertaissovittelu)
☐	Toivoisin, että oppilaat puolustavat kiusattua
☐	Toivoisin, että oppilaat kertovat aikuiselle
☐	Haluaisin itse puuttua minua koskevaan tilanteeseen puolustamalla itseäni
☐	Haluaisin itse puuttua minua koskevaan tilanteeseen kertomalla aikuiselle
☐	Toivoisin, että puututaan jollain muulla tavalla. Miten? _____

Liite 2: Opettajien kyselylomake

Kiusaamistilanteet alakoulun liikunnassa

1. Koulu: _____

2. Olen luokan _____ Luokanopettaja Liikunnanopettaja Luokan- ja liikunnanopettaja

3. Sukupuoli: Nainen Mies

Tällä kyselyllä tutkitaan oppilaiden välistä kiusaamista **liikuntatilanteissa**. Vastaa kysymyksiin juuri tätä luokkaa ajatellen kuluvan lukuvuoden pohjalta.

Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen oppilas tai ryhmä oppilaita sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita jollekin oppilaalle. Kiusaamista on myös se, kun oppilasta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen samanvahvuista oppilasta riitelevät. (THL 2017, 8).

Liikuntatilanteilla tarkoitetaan kaikkia koulupäivän tilanteita, jotka sisältävät liikunnallista toimintaa. Esimerkiksi liikuntatunnit, liikunnalliset välitunnit, taukojummat ja muut liikkumista vaativat tehtävät oppitunneilla, liikkuen tehtävät koulumatkat, koulun liikuntatapahtumat (esim. sähkötumaus tai liikuntapäivä).

4. Kuinka usein olet havainnut (esim. nähnyt tai kuullut tapahtuneen) kiusaamista seuraavissa **liikuntatilanteissa**? Rastita.

	En koskaan	Kerran vuodessa	Muutaman kerran vuodessa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa	Monta kertaa viikossa	Joka päivä
Liikuntatunneille siirryttäessä							
Liikuntatunnilla pukuhuoneessa							
Liikuntatunnilla pelien, leikkien tai muiden harjoitusten aikana							
Liikuntatunnilla joukkuejakojen aikana							
Välitunnilla liikunnallisten leikkien tai pelien aikana							
Liikunnallisesti (esim. kävellen tai pyörällä) tapahtuvan koulumatkan aikana							
Koulun järjestämien liikuntatapahtumien aikana (esim. liikuntapäivät ja turnaukset)							
Oppitunneilla tapahtuvien taukojumbien aikana							
Oppitunneilla liikuntaa vaativien tehtävien aikana							

5. Kuinka usein olet havainnut (esim. nähnyt tai kuullut tapahtuneen) kiusaamista **liikuntatilanteissa** seuraavilla tavoilla? Rastita.

		Ei koskaan	Kerran vuodessa	Muutamana kerran vuodessa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa	Monta kertaa viikossa	Joka päivä
LIIKUNTATILANTEISSA	Nimittely, haukkuminen							
	Naurunalaiseksi tekeminen							
	Härnäminen, ärsyttäminen							
	Töniminen, kaataminen, lyöminen tai potkiminen							
	Tavaroiden tai vaatteiden piilottaminen, rikkominen tai varastaminen							
	Porukan ulkopuolelle jättäminen							
	Selän takana pahaa puhuminen							
	Ilkeiden juorujen levittäminen							
	Uhkailu							
	Pakottaminen asioihin, joita ei halua							
Kiusaaminen sosiaalisessa mediassa liikuntatilanteisiin liittyen (esim. WhatsApp, YouTube, Snapchat, Instagram)								

6. Kuka kokemuksesi mukaan on tiennyt **liikuntatilanteissa** tapahtuvasta kiusaamisesta? Rastita.

Luokallani ei esiinny kiusaamista liikuntatilanteissa

	Usein	Joskus	Ei ikinä	En tiedä
Oman luokan opettaja				
Muut opettajat				
Kiusatun oppilaan kaverit				
Luokan muut oppilaat				

7. Miten **liikuntatilanteissa** tapahtuvaan kiusaamiseen puututaan luokassasi? Rastita.

Luokallani ei esiinny kiusaamista liikuntatilanteissa

	Usein	Joskus	Ei ikinä	En tiedä
Opettaja tulee väliin				
Opettaja antaa kiusaajalle rangaistuksen (esim. jälki-istunto)				
Opettaja keskustelee kiusaajan ja kiusatun kanssa				
Opettaja keskustelee kiusaamiseen liittyvistä asioista koko luokan kanssa				
Opettaja ottaa yhteyttä kotiin				
Opettaja tekee kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin				
Koulun aikuiset puuttuvat kiusaamiseen heti				
Asia selvitetään ulkopuolisten oppilaiden johdolla (vertaissovittelu)				
Oppilaat puolustavat kiusattua				
Oppilaat kertovat aikuiselle				
Kiusattu puolustaa itseään				
Kiusattu kertoo asiasta aikuiselle				
Puututaan jollain muulla tavalla.				
Miten? _____				

8. Miten luulet, että luokkasi oppilaat *toivoisivat liikuntatilanteissa* tapahtuvaan kiusaamiseen puuttuttavan? Voit valita useamman vaihtoehdon. Rasti.

☐	Opettaja tulisi väliin
☐	Opettaja antaisi kiusaajalle rangaistuksen (esim. jälki-istunto)
☐	Opettaja keskustelisi kiusaajan ja kiusatun kanssa
☐	Opettaja keskustelisi kiusaamiseen liittyvistä asioista koko luokan kanssa
☐	Opettaja ottaisi yhteyttä kotiin
☐	Opettaja tekisi kiusaajalle selväksi, että hän toimii väärin
☐	Koulun aikuiset puuttuisivat kiusaamiseen heti
☐	Asia selvitetäisiin ulkopuolisten oppilaiden johdolla (vertaissovittelu)
☐	Oppilaat puolustaisivat kiusattua
☐	Oppilaat kertoisivat aikuiselle
☐	Oppilaat haluaisivat itse puuttua heitä koskeviin tilanteisiin puolustamalla itseään
☐	Oppilaat haluaisivat itse puuttua heitä koskeviin tilanteisiin kertomalla aikuiselle
☐	Oppilaat toivoisivat jotain muuta tapaa, mitä? _____